

**ІНСТИТУТ ЗАКОНОДАВСТВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ**

**РЕФЕРАТИВНИЙ ОГЛЯД
ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРАВА
(Інформаційно–аналітичний дайджест)**

Випуск 4 (2021)

(жовтень–грудень 2021 р.)

Київ – 2021

УДК 341:061.1ЄС

P45

СЕРІЯ «РЕФЕРАТИВНИЙ ОГЛЯД ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРАВА»

*Серію рекомендовано до друку (опублікування на сайті)
Вченою радою Інституту законодавства
Верховної Ради України (Протокол № 9 від 26 жовтня 2006 р.)*

Реферативний огляд європейського права: інформаційно–аналітичний дайджест / Вип. 4 (2021) (жов. – груд. 2021 р.) – К., 2021. – 72 с.

Серію «Реферативний огляд європейського права» запроваджено в Інституті законодавства Верховної Ради України з метою оперативного системного інформування державних органів, наукових установ та громадськості щодо прийняття європейських законодавчих актів, розвитку європейської правової доктрини та практики Європейського суду з прав людини.

Серію розраховано на народних депутатів України, депутатів місцевих рад, працівників секретаріатів комітетів і фракцій Верховної Ради України, помічників–консультантів народних депутатів України, а також фахівців, які працюють у сфері адаптації національного законодавства до норм європейського права.

УДК 341:061.1ЄС

© Інститут законодавства Верховної Ради України, 2021

РЕЗЮМЕ ВИПУСКУ

У першому розділі реферативного огляду подаються анотації новоухвалених актів Ради Європи.

Серед нових документів ЄС, огляду яких присвячено другий розділ, зокрема акти про вдосконалення сільськогосподарської сфери.

Третій розділ присвячено практиці Європейського суду з прав людини за скаргами проти України за жовтень – грудень 2021 року.

Четвертий розділ присвячений відображенню сучасних тенденцій розвитку європейської доктрини та політики.

ЗМІСТ

<i>ПЕРЕЛІК ОСНОВНИХ АБРЕВІАТУР ТА ТЕРМІНІВ</i>	6
<i>I. АКТИ РАДИ ЄВРОПИ</i>	8
<i>ДОКУМЕНТИ ПАРЛАМЕНТСЬКОЇ АСАМБЛЕЇ</i>	8
<i>Резолюція 2405 від 25 листопада 2021 року «Запровадження чіткої заборони сексизму, сексуальних домагань, сексуального насильства та неправомірної поведінки»</i>	8
<i>Резолюція 2406 від 26 листопада 2021 року. «Боротьба з корупцією – Загальні принципи політичної відповідальності»</i>	9
<i>Резолюція 2407 від 26 листопада 2021 року. «Святкування 70-ї річниці прийняття Женевських конвенцій: внесок Ради Європи у посилення синергії між міжнародним гуманітарним правом та міжнародним правом прав людини»</i>	10
<i>Резолюція 2408 від 26 листопада 2021 року «70-та річниця Конвенції про статус біженців 1951 року: Рада Європи та міжнародний захист біженців»</i>	11
<i>Резолюція 2409 від 26 листопада 2021 року. «Добровільне переселення мігрантів, які потребують гуманітарного захисту та добровільне переселення біженців»</i>	13
<i>Резолюція 2410 від 26 листопада 2021 року «Найкращі інтереси дитини та політика забезпечення балансу між роботою та особистим життям»</i>	15
<i>Резолюція 2411 від 26 листопада 2021 року «Вплив пандемії Covid-19 на освіту та культуру»</i>	16
<i>Резолюція 2412 від 26 листопада 2021 року «Наслідки порнографії на гендерні аспекти та права людини»</i>	16
<i>II. ЗАКОНОДАВСТВО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ</i>	18
<i>Регламент (ЄС) 2021/2115 Європейського Парламенту та Ради від 2 грудня 2021 року про встановлення правил підтримки стратегічних планів, які розробляються державами-членами в рамках спільної сільськогосподарської політики (Стратегічні плани ССП), що фінансуються Європейським Фондом сільськогосподарських гарантій (EAGF) та Європейським сільськогосподарським фондом розвитку сільських районів (EAFRD) та скасування Регламенту (ЄС) № 1305/2013 та (ЄС) № 1307/2013</i>	18

<i>Директива (ЄС) 2021/2167 Європейського Парламенту та Ради від 24 листопада 2021 року про кредитні служби та покупців кредитів і внесення змін до Директив 2008/48/ЄС та 2014/17/ЄС.....</i>	<i>19</i>
<i>III. ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЗА СКАРГАМИ ПРОТИ УКРАЇНИ.....</i>	<i>21</i>
<i>Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Іван Карпенко проти України» від 16 грудня 2021 року (Заява № 45397/13).....</i>	<i>21</i>
<i>Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Якимович проти України» від 16 грудня 2021 року (Заява № 23476/15) ...</i>	<i>24</i>
<i>Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Яремчук та інші проти України» від 9 грудня 2021 року (Заява № 2720/13 та 6 інших).....</i>	<i>35</i>
<i>Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Шабельник проти України (№ 3)» від 4 листопада 2021 року (Заява № 54806/18).....</i>	<i>37</i>
<i>Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Селіженко та інші проти України» від 21 жовтня 2021 року (Заяви № 24919/16 та 28658/16).....</i>	<i>44</i>
<i>Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Самсін проти України» від 14 жовтня 2021 року (Заява № 38977/19). ..</i>	<i>48</i>
<i>Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Лисюк та інші проти України» від 14 жовтня 2021 року (Заява № 72531/13).....</i>	<i>56</i>
<i>IV. РОЗВИТОК ДОКТРИНИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРАВА</i>	<i>67</i>
<i>Європейська освіта наступного десятиліття: концептуальні орієнтири правового регулювання.....</i>	<i>67</i>
<i>Права людини у цифрову епоху: нові можливості & нові виклики</i>	<i>69</i>

ПЕРЕЛІК ОСНОВНИХ АБРЕВІАТУР ТА ТЕРМІНІВ

ДЄС, Договір про ЄС – Договір про Європейський Союз.

ДФЄС – Договір про функціонування Європейського Союзу.

Євратом – Європейське Співтовариство з атомної енергії.

Європейська Рада – міждержавна складова Європейського Союзу, до якої входять глави держав чи урядів країн – членів ЄС та Голова Європейської Комісії. Європейська Рада збирається щонайменше двічі на рік під головуванням керівника держави чи уряду держави-члена, що головує в Раді.

Європейське Співтовариство (Співтовариство) – засноване згідно з Римським договором 1957 р. З 1993 р. цей термін було витіснено із загального вжитку терміном «Європейський Союз», тепер він застосовується для позначення міждержавного об'єднання держав-членів, які утворюють Європейський Союз.

Європейський Суд, ЄСПЛ – Європейський суд з прав людини.

Європейські Співтовариства – Європейське Співтовариство з Атомної Енергії, Європейське Співтовариство з вугілля та сталі, а також Європейське Економічне Співтовариство. Внаслідок їх злиття у 1967 р. цими трьома Співтовариствами керують єдині інституції, тому часто їх узагальнено називають «Європейське Співтовариство». Відколи у 2002 р. Європейське Співтовариство з вугілля та сталі припинило існування, фактично залишилося два Європейських Співтовариства.

ЄКПЛ – (Європейська) Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод.

ЄП – Європейський Парламент. Одна з семи інституцій Європейського Союзу (ст. 13 Консолідованої версії Договору про ЄС від 2010 р.). Є Асамблеєю представників держав – членів ЄС, обирається прямим загальним голосуванням.

ЄС – Європейський Союз. Заснований згідно з Договором про Європейський Союз 1993 р. (інші назви – Маастрихтський договір, Договір про ЄС або ДЄС) зі змінами, внесеними Лісабонським договором від 13.12.2007 р.

КМ (Комітет міністрів) – Комітет міністрів Ради Європи.

Комісія, ЄК (Європейська Комісія) – одна з семи інституцій Європейського Союзу згідно з Договором про Європейський Союз зі змінами, внесеними Лісабонським договором від 13.12.2007 р.

ОБСЄ – Організація з безпеки і співробітництва в Європі.

ПАРЄ – Парламентська Асамблея Ради Європи.

Рада (Рада ЄС) – одна з семи інституцій Європейського Союзу.

РЄ – Рада Європи.

I. АКТИ РАДИ ЄВРОПИ

ДОКУМЕНТИ ПАРЛАМЕНТСЬКОЇ АСАМБЛЕЇ

Резолюція 2405 від 25 листопада 2021 року «Запровадження чіткої заборони сексизму, сексуальних домагань, сексуального насильства та неправомірної поведінки»¹

Асамблея нагадує про ініціативу #NotInMyParliament для протидії сексизму, домаганням та насильству щодо жінок в парламентах.

Асамблея підтверджує свою відданість сприянню антидискримінаційній політиці, підтримуючи ініціативи «*sui generis*», такі як Парламентська мережа «жінки вільні від насильства», яка прагне підвищити обізнаність з проблемами гендерного насильства.

Асамблея презентує публікацію Міжпарламентського союзу (МПС) щодо комплексного набору рекомендацій з боротьби із сексуальними домаганнями та насильством щодо жінок у парламенті 2019 року. Асамблея відзначає кілька суттєвих принципів, запропонованих у керівних принципах МПС, на основі яких будь-які механізми боротьби з переслідуваннями повинні базуватися на: конфіденційності; чуйності до скаржників; справедливості до всіх сторін; ретельному, неупередженому та всебічному розслідуванні і своєчасному винесенні рішень.

Асамблея нагадує, що сексизм, переслідування та насильство в парламентах порушують право на власну гідність жінок і є перешкодою для ефективної участі жінок у політичному чи громадському житті. Це підкреслює, що політичне представництво є одним із головних пріоритетів порядку денного гендерної рівності. Далі зазначається, що будь-яка форма сексизму, переслідування та насильства у парламенті шкодять репутації та іміджу парламентарів і парламентів, як інституцій.

¹ Resolution 2405 (2021) Revision of the Code of Conduct for Members of the Parliamentary Assembly: introducing the explicit prohibition of sexism, sexual harassment and sexual violence and misconduct. URL: <https://pace.coe.int/pdf/7ea0ec6db4fe8e25aa10b63d52c6aa7eaf3f91079cedb3ec30394136ea21f204/resolution%202405.pdf>

Асамблея продемонструвала свій чіткий намір встановити стандарти для запобігання і боротьби з будь-якою формою сексизму, домагань, сексуального насильства та неправомірної поведінки не лише для держав-членів, але й для своєї роботи та функціонування.

Крім того, Асамблея зазначає, що переважна більшість її членів не знають про існуючі рамки та механізми Ради Європи щодо боротьби з переслідуваннями, і вважає за необхідне забезпечити, щоб члени знали про них та дотримувались їх.

Нарешті, Асамблея нагадує про важливість забезпечення ефективної реалізації правових положень у цій сфері та готова розробити, якщо це необхідно, подальші вказівки щодо власної процедури та механізму боротьби з переслідуваннями.

Резолюція 2406 від 26 листопада 2021 року. «Боротьба з корупцією – Загальні принципи політичної відповідальності»²

Боротьба з корупцією є одним із пріоритетів Ради Європи. Парламентська асамблея, Комітет міністрів і моніторингові органи Ради Європи, зокрема Група держав проти корупції (GRECO) і Комітет експертів з взаємної оцінки заходів протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму (MONEYVAL), підкреслили негативний вплив корупції, відмивання грошей та офшорних схем.

Широкомасштабні скандали, такі як «панамські папери», «райські папери», а останнім часом, «документи Пандори» стосувалися звинувачень у тому, що політики використовували офшорні схеми для ухилення від сплати податків та приховування активів, що викликає підозру у причетності до корупції та відмивання грошей.

Асамблея вважає, що боротьба з корупцією, відмиванням грошей та податковими правопорушеннями є обов'язком для всіх держав-членів Ради Європи. Будь-яка підозра на політика у причетності до таких правопорушень вимагає негайного реагування з боку системи кримінальної юстиції, незалежно від рангу злочинця чи тяжкості звинувачень – усі мають бути рівні перед законом.

² Resolution 2406 (2021) Fighting corruption – General principles of political responsibility
URL:
<https://pace.coe.int/pdf/61b5e8bfd9e26b27332372f83eb854bfb36406e66249e8607dcbfd810313b03b/resolution%202406.pdf>

Тому Асамблея вважає, що боротьба з корупцією, відмиванням грошей та податковими правопорушеннями, пов'язаними з високопоставленими політиками та іншими політично відомими особами, повинна бути активізована.

Асамблея також пропонує GRECO та MONEYVAL заохочувати прикладами передової практики серед держав-членів стосовно санкцій проти політиків та державних службовців, які підозрюються у порушенні довіри суспільства через причетність до корупції, ухилення від сплати податків, приховування активів або відмивання грошей.

Резолюція 2407 від 26 листопада 2021 року. «Святкування 70-ї річниці прийняття Женевських конвенцій: внесок Ради Європи у посилення синергії між міжнародним гуманітарним правом та міжнародним правом прав людини»³

У 2019 році виповнилося 70 років з дня підписання чотирьох Женевських конвенцій, які кодифікували більшу частину сучасного міжнародного гуманітарного права, основного правового режиму, який регулює ведення війни. Не випадково як Рада Європи, так і її основоположний документ з прав людини, Європейська конвенція з прав людини, приблизно в цей час відзначила своє 70-річчя. Усі вони мають свої основи після Другої світової війни і мають своєю основною метою підтримання миру та захист індивідів через міжнародне право та співробітництво.

Рада Європи, зокрема Європейський суд з прав людини, який відповідає за тлумачення та нагляд за виконанням Європейської конвенції з прав людини, зробила великий внесок у досягнення цієї мети. У серії знакових рішень, які також спираються на практику Міжнародного суду, Європейський суд з прав людини допоміг прояснити взаємодію між міжнародним гуманітарним правом і міжнародним правом прав людини, як це передбачено Європейською конвенцією про людські права. Це було складним і непростим завданням, враховуючи загальні терміни, в яких сформульована Конвенція, і той факт, що Суд зазвичай виносить

³ Resolution 2406 (2021) Celebrating the 70th anniversary of the Geneva conventions: the contribution of the Council of Europe to the increasing synergy between International Humanitarian Law and International Human Rights Law. URL: <https://pace.coe.int/pdf/61b5e8bfd9e26b27332372f83eb854bfb36406e66249e8607dcbfd810313b03b/resolution%202406.pdf>

рішення не на основі абстрактних принципів права, а на основі їх застосування до конкретних наборів фактів.

Тому Асамблея завдячує внеску Ради Європи, і зокрема Європейського суду з прав людини, у посилення взаємодії між міжнародним гуманітарним правом та міжнародним правом прав людини. Цей внесок підвищив ефективність міжнародного права в цілому щодо забезпечення захисту прав осіб під час збройного конфлікту.

Асамблея закликає відповідні органи держав-членів створити усі умови задля поліпшення та покращення процесів, пов'язаних із взаємодією між міжнародним гуманітарним правом та міжнародним правом прав людини, а також реалізовувати звітність по здійсненим відповідним заходам.

Резолюція 2408 від 26 листопада 2021 року «70-та річниця Конвенції про статус біженців 1951 року: Рада Європи та міжнародний захист біженців»⁴

Асамблея дуже стурбована збільшенням кількості біженців і шукачів притулку у світі, у тому числі останнім часом з Афганістану.

Асамблея наголошує на важливості збереження доступу до території та процедур надання притулку та закликає держави-члени Ради Європи дотримуватися своїх існуючих зобов'язань щодо захисту біженців, допускаючи шукачів притулку на своїх кордонах та дозволяючи подавати клопотання про надання притулку.

Асамблея закликає національні парламенти не допускати зловживання законами про боротьбу з контрабандою для стримування гуманітарних дій, спрямованих на захист прав біженців і шукачів притулку.

Асамблея підкреслює необхідність посилення міжнародного захисту біженців і шукачів притулку. Тому Асамблея закликає парламенти держав-членів забезпечити повну підтримку ініціатив ООН щодо захисту біженців і шукачів притулку, підтримати

⁴ Resolution 2408 (2021) 70th anniversary of the 1951 Refugee Convention: the Council of Europe and the international protection of refugees. URL: <https://pace.coe.int/pdf/0e76f7e62344a47d28d76b742e912a3ef885dbe7fbd1bc4a039b8be2fc216b5e/resolution%202408.pdf>

відповідні дії Ради Європи та вжити конкретних заходів на національному рівні, а саме:

що стосується забезпечення повної підтримки ініціатив під егідою ООН, Асамблея:

1. Визнає важливість і досягнення Конвенції про статус біженців 1951 року та Протоколу до неї 1967 року;

2. Рекомендує підтримувати цінності конвенції, не дивлячись на будь-які обставини;

3. Підтверджує свою прихильність до ролі та мандату УВКБ ООН;

4. Рекомендує державам-членам підтримувати програми, що торкаються питань біженців тощо.

щодо підтримки відповідних дій Ради Європи, Асамблея:

1. Нагадує, що Рада Європи має великий досвід у вирішенні питань прав людини, включаючи захист прав біженців і шукачів притулку.

2. Зазначає, що останні плани дій, сформульовані у сфері міграції в рамках Ради Європи, які зосереджені на захисті дітей та вразливих осіб, мають бути завершені у 2025 році. На період після цієї дати, як частина наступного плану, Рада Європи через свого Спеціального представника Генерального секретаря Ради Європи з питань міграції має розглянути можливість приєднання до УВКБ ООН у здійсненні «Стратегії переселення та додаткових шляхів».

3. Рекомендує всім відповідним експертним органам та міждержавним комітетам приділяти пріоритетну увагу питанням біженців та мігрантів.

щодо заклику вжити конкретних заходів на національному рівні, Асамблея:

1. Закликає уряди всіх держав-членів Ради Європи запровадити ефективні процедури надання притулку, які підтримують гарантії справедливості та дотримуються міжнародного права, включаючи принцип не висилання;

2. Закликає парламенти усіх держав-членів тиснути на їхні уряди, щоб вони запропонували підтримку країнам походження, з яких біженці та мігранти рухаються до Європи;

3. Підтверджує свої нещодавні домовленості з цього питання і знову наголошує на можливостях, які відкриваються для парламентарів у їхніх різних функціях;

4. Наголошує, що члени Асамблеї, діючи як члени власних відповідних парламентів, повинні стати каталізаторами для підвищення проінформованості щодо Конвенції про статус біженців 1951 року, Протоколу до неї 1967 року та надання допомоги в реалізації.

Нарешті, Асамблея визнає, що УВКБ ООН не може існувати без підтримки та політичної волі з боку держав-учасниць Конвенції про статус біженців 1951 року. Той факт, що вона досягла так багато за останні 70 років, пояснюється відданістю та щедрістю держав, і Асамблея сподівається, що всі держави-члени Ради Європи продовжуватимуть підтримувати УВКБ ООН протягом наступних 70 років.

Резолюція 2409 від 26 листопада 2021 року. «Добровільне переселення мігрантів, які потребують гуманітарного захисту та добровільне переселення біженців»⁵

Парламентська Асамблея закликає держави-члени та Європейський Союз посилити та збільшити добровільне переміщення мігрантів, які потребують гуманітарної допомоги.

Асамблея підтримує надзвичайну програму Європейської комісії щодо добровільного переселення шукачів притулку з Греції до інших європейських країн.

Асамблея закликає всі держави-члени Ради Європи та Європейський Союз розглянути питання про добровільне переселення вразливих осіб також з Кіпру, Італії, Мальти та Іспанії, а також тисячі мігрантів без документів, які спали на зовнішніх кордонах Європейського Союзу в Боснії та Герцеговині, а також в Албанії, Чорногорії, Сербії, Туреччині та тепер на кордоні з Білоруссю.

Асамблея вітає результати Форуму високого рівня з переселення, організованого Європейською комісією 9 липня 2021

⁵ Resolution 2409 (2021) Voluntary relocation of migrants in need of humanitarian protection and voluntary resettlement of refugees. URL: <https://pace.coe.int/pdf/fff6854a9d83a8758a73a1309f842e547948c1e6ad7f7cda8df04009c106df9a/resolution%202409.pdf>

року, і закликає про те, щоб держави-члени підтримували Трирічну стратегію УВКБ ООН щодо переселення та додаткових шляхів. Існує нагальна потреба переселити набагато більше біженців, які зіткнулися з надзвичайними гуманітарними ситуаціями, у приймаючих країнах, особливо за межами Європи.

Асамблея пропонує всім державам-членам передбачити можливість приватного спонсорства добровільних переселення.

Добровільні переселення мають відповідати таким вимогам:

1. Всі мігранти, шукачі притулку та біженці повинні бути ідентифіковані та зареєстровані та забезпечені основними послугами після прибуття до країни їхнього переміщення;

2. Усі переселення мають здійснюватися добровільно;

3. Біженці мають право обирати своє місце проживання та вільно пересуватися по її території відповідно до будь-яких правил, що застосовуються до іноземців;

4. Дітям-біженцям без супроводу та біженцям з медичними потребами слід надавати пріоритет для переміщення або переселення;

5. Біженці, які стали жертвами торгівлі людьми, повинні мати пріоритет для переміщення або переселення якщо таке переміщення може захистити їх від подальшої експлуатації чи зловживань;

6. Розподіл відповідальності має бути розширений шляхом добровільного переміщення та переселення, а також додаткових шляхів.

Асамблея наголошує на необхідності підтримки країн походження та транзитних країн також за межами Європи та дозволити особам подавати там притулок, перш ніж вирушити на небезпечні маршрути.

Резолюція 2410 від 26 листопада 2021 року «Найкращі інтереси дитини та політика забезпечення балансу між роботою та особистим життям»⁶

Держави-учасниці Міжнародної конвенції про права дитини визнають право кожної дитини на рівень життя, достатній для фізичного, розумового, духовного, морального та соціального розвитку дитини. Відповідно до статті 27 Конвенції батьки або інші особи, відповідальні за дитину, несуть основну відповідальність за забезпечення умов життя, необхідних для розвитку дитини. Держави-учасниці зобов'язуються вживати відповідних заходів, щоб допомогти цим особам виконати це завдання, а також надати матеріальну допомогу та програми підтримки у разі потреби. Стаття 17 Європейської соціальної хартії вимагає від держав-учасниць забезпечити необхідний захист для розвитку дітей, особливо найбільш уразливих, таких як дівчата, мігранти, діти з етнічних меншин або ті, що народилися у бідних сім'ях, самотніх батьків або сексуальних меншин.

Асамблея вважає, що найкращі інтереси дитини повинні розглядатися як одна з кінцевих цілей дій Ради Європи за будь-яких обставин. Багато разів вона безкомпромісно боролася за їх збереження. У Резолюції 2056 (2015) «Включення прав дитини до національних конституцій як важливого компонента ефективної національної політики щодо дітей».

Асамблея зазначає, що держави-члени Ради Європи повинні виконувати вимоги економічного відновлення, пам'ятаючи про соціально-економічні наслідки пандемії Covid-19. Асамблея стурбована тим, що баланс між професійним і особистим життям батьків може бути порушений у цьому контексті. Цей баланс є тим важливішим у часи кризи, коли діти потребують ще більше підтримки та захисту. Позбавити їх батьківської уваги було б порушенням їхнього права на розвиток.

⁶ Resolution 2410 (2021) Best interests of the child and policies to ensure a work-life balance. URL: <https://pace.coe.int/en/files/28083/html>

Резолюція 2411 від 26 листопада 2021 року «Вплив пандемії Covid-19 на освіту та культуру»⁷

Довгі періоди ізоляції під час пандемії Covid-19 показали, наскільки освіта та культура є життєво важливими для індивідуального та колективного добробуту. Парламентська асамблея закликає, що обидва сектори повинні продовжувати відігравати свою фундаментальну роль у підтримці інклюзивного та демократичного суспільства, зменшуючи нерівність, створюючи можливості та допомагаючи людям, особливо молодим людям, розвивати позитивне ставлення та компетенції, необхідні, щоб бути активними та креативними громадянами. у здоровій та живій демократії.

Під час першого карантину навесні 2020 року були закриті дитячі ясла, початкові школи, середні школи та університети, в результаті чого змішане рішення обмеженої фізичної присутності та дистанційного навчання стало нормою.

Різні галузі культури особливо сильно постраждали від значних економічних втрат. Викликає занепокоєння той факт, що менші незалежні культурні інституції особливо піддаються ризику зникнення, якщо залишаться без будь-якої громадської підтримки.

Асамблея вітає те, що і Європейська комісія, і Європейський парламент зробили важливі політичні кроки, щоб забезпечити сектори освіти та культури як пріоритетні через надзвичайний Європейський фонд відновлення та стійкості із збільшеним бюджетом ЄС для період 2021-2027. Однак, щоб скористатися цією підтримкою, сфери освіти та культури повинні бути включені державами-членами до своїх національних програм відновлення.

Резолюція 2412 від 26 листопада 2021 року «Наслідки порнографії на гендерні аспекти та права людини»⁸

Дослідження показують, що порнографія сприяє формуванню ментальності людей щодо сексуальності та сприйняття гендерних ролей, часто породжуючи та зміцнюючи стереотипи, тим самим підриваючи гендерну рівність та самовизначення жінок, передаючи

⁷ Resolution 2411 (2021) The impact of the Covid-19 pandemic on education and culture. URL: <https://pace.coe.int/en/files/29577/html>

⁸ Resolution 2412 (2021) Gender aspects and human rights implications of pornography. URL: <https://pace.coe.int/en/files/29579/html>

образ жінки як підпорядкованої чоловікам, як об'єкта та банального насильства проти жінки. Молоді люди особливо схильні до цього ризику, оскільки покладаються на порнографію як на джерело інформації про сексуальність через брак неупередженої, достовірної інформації у зв'язку із відсутністю сексуальної освіти у шкільних програмах.

Парламентська асамблея висловлює свою повну підтримку Рекомендаціям Комітету міністрів CM/Rec(2019) щодо запобігання сексизму та боротьби з ним, які закликають уряди держав-членів «сприяти розвитку гендерної рівності, а також розвитку критичного мислення за боротьбу з сексизмом у змісті, мові та ілюстраціях іграшок, коміксів, книг, телебачення, відео та інших ігор, онлайн-контенту та фільмів, у тому числі порнографії, які формують ставлення, поведінку та ідентичність дівчаток та хлопчиків», і CM/Rec(2013)¹ про гендерну рівність та ЗМІ. Реалізація пропозицій, викладених у цих рекомендаціях, дозволить усунути негативний і принизливий образ жінок, який зображує порнографія.

II. ЗАКОНОДАВСТВО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Регламент (ЄС) 2021/2115 Європейського Парламенту та Ради від 2 грудня 2021 року про встановлення правил підтримки стратегічних планів, які розробляються державами-членами в рамках спільної сільськогосподарської політики (Стратегічні плани ССП), що фінансуються Європейським Фондом сільськогосподарських гарантій (EAGF) та Європейським сільськогосподарським фондом розвитку сільських районів (EAFRD) та скасування Регламенту (ЄС) № 1305/2013 та (ЄС) № 1307/2013⁹

Цей Регламент встановлює правила щодо:

(а) загальних та конкретних цілей, які мають досягатися завдяки підтримці Союзу, що фінансується Європейським фондом сільськогосподарських гарантій (ЄФГС) та Європейським сільськогосподарським фондом розвитку сільських районів у рамках спільної сільськогосподарської політики;

(б) видів втручання та загальних вимог до держав-членів щодо досягнення цих цілей, а також відповідні фінансові механізми;

(в) стратегічних планів, що мають бути розроблені державами-членами та які встановлюють цілі, визначають умови для втручань та розподіляють фінансові ресурси відповідно до конкретних цілей та визначених потреб;

(д) координації та управління, а також моніторингу, звітності та оцінки.

Цей Регламент поширюється на підтримку Союзом, що фінансує вище названими фондами з питань Стратегічного плану ССП, складеному державою-членом та затвердженому Комісією, що охоплює період з 1 січня 2023 року по 31 грудня 2027 року ("ССП Період Стратегічного плану»).

⁹ Regulation (EU) 2021/2115 of the European Parliament and of the Council of 2 December 2021 establishing rules on support for strategic plans to be drawn up by Member States under the common agricultural policy (CAP Strategic Plans) and financed by the European Agricultural Guarantee Fund (EAGF) and by the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD) and repealing Regulations (EU) № 1305/2013 and (EU) No 1307/2013. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32021R2115&from=EN>

Цей Регламент набирає чинності на наступний день після його опублікування в Офіційному віснику Європейського Союзу.

Директива (ЄС) 2021/2167 Європейського Парламенту та Ради від 24 листопада 2021 року про кредитні служби та покупців кредитів і внесення змін до Директив 2008/48/ЄС та 2014/17/ЄС¹⁰

Директива встановлює загальні рамки та вимоги для:

(а) кредиторів, що обслуговують позичальників за безнадійним або недійсним кредитним договором, виданим кредитною установою, створеною в Союзі;

(б) позичальників, що є стороною чинного кредитного договору із непрацюючою кредитною угодою або є стороною нечинного кредитного договору, виданого кредитною установою, створеною в Союзі.

Ця Директива не зачіпає принципи договірної права та цивільного права згідно з національним законодавством щодо передачі прав кредитора за кредитною угодою, захисту прав сторін договору, зокрема відповідно до Регламентів (ЄС) № 593/2008 та (ЄС) № 1215/2012, а також Директив 93/13/ЄЕС, 2008/48/ЄС, 2014/17/ЄС та національних положень імплементації цих Директив або інших відповідних положень законодавства Союзу та національного законодавства, що стосуються захисту споживачів та прав позичальників.

Ця Директива не впливає на обмеження, встановлені національним законодавством держав-членів щодо передачі прав кредитора за нечинними кредитними угодами строк вимоги щодо яких не сплив.

Ця Директива не впливає на національне законодавство держав-членів щодо обслуговування прав кредитора за кредитною угодою або самої кредитної угоди, якщо покупцем кредиту є організація спеціального призначення з сек'юритизації, як визначено в пункті 2 статті 2 (2) Регламенту (ЄС) 2017/2402 Європейського Парламенту та Ради, якщо такі національні закони:

¹⁰ Directive (EU) 2021/2167 of the European Parliament and of the Council of 24 November 2021 on credit servicers and credit purchasers and amending Directives 2008/48/EC and 2014/17/EU.
URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32021L2167&from=EN>

(а) не впливають на рівень захисту споживачів, передбачений цією Директивою;

(б) забезпечують отримання компетентними органами необхідної інформації від кредитних служб.

Держави-члени можуть звільнити від застосування цієї Директиви обслуговування прав кредитора за кредитною угодою або самої кредитної угоди, що здійснюється державними нотаріусами та судовими виконавцями згідно національного законодавства та статті 1(2), пункту (а) Директиви 98/5/ЄС Європейського Парламенту та Ради.

Ця Директива набуває чинності на двадцятий день після її опублікування в Офіційному віснику Європейського Союзу.

III. ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЗА СКАРГАМИ ПРОТИ УКРАЇНИ

Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Іван Карпенко проти України» від 16 грудня 2021 року (Заява № 45397/13)¹¹

Заява про порушення положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, зокрема:

Ст. 3 «Заборона катування»

Ст. 13 «Право на ефективний засіб юридичного захисту»

Обставини справи

Факти справи, викладені сторонами, можна узагальнити таким чином.

I. Інцидент 13 червня 2009 року

13 червня 2009 року заявник привітав свого товариша по ув'язненню під час прогулянки у дворі в'язниці. Охоронець зробив їм зауваження, що це заборонено, і повідомив адміністрацію колонії. Було відзначено, що заявник «намагався вступити в словесний контакт» з іншим ув'язненим у порушення статті 23 Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань.

Того ж дня заявник написав пояснення керівництву колонії. Він зізнався, що розмовляв із іншим ув'язненим, якого не знав.

На підставі рапорту наглядача 16 червня 2009 року адміністрація в'язниці притягнула заявника до дисциплінарної відповідальності. Санкція, застосована до нього з цього приводу, була «попередженням».

II. Адміністративний позов, поданий заявником

26 травня 2010 року заявник звернувся з адміністративним позовом до адміністрації колонії з вимогою визнати дисциплінарне стягнення незаконним і вилучити відповідний запис з його обліку.

¹¹ Judgment of the European Court of Human Rights in case of IVAN KARPENKO v. UKRAINE. (Application no. 45397/13). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr#%7B%22tabview%22:%5B%22document%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-214037%22%5D%7D>

9 червня 2010 року Сумський окружний адміністративний суд відхилив його позов через непідсудність розгляду питань щодо виконання покарань.

13 жовтня 2010 року Харківський апеляційний адміністративний суд залишив це рішення без змін.

13 жовтня 2011 року Вищий адміністративний суд відхилив апеляцію заявника з правових питань як несвоєчасну, хоча заявник стверджував, що отримав ухвалу апеляційного суду із запізненням.

Уряд стверджував, що вони не змогли надати Суду копію вищезгаданих матеріалів справи, оскільки вони були знищені після закінчення встановленого законом строку зберігання.

III. Цивільний позов, поданий заявником

13 червня 2012 року заявник звернувся з цивільним позовом до адміністрації в'язниці, вимагаючи визнання дисциплінарного стягнення незаконним, і вимагаючи відшкодування моральної шкоди.

20 червня 2012 року Роменський міський суд відхилив позов заявника на тій підставі, що він підлягав розгляду адміністративними судами.

Заявник подав апеляцію, посилаючись на рішення адміністративних судів про відхилення юрисдикції у цій справі.

31 липня 2012 року апеляційний суд Сумської області відхилив цю скаргу, повторивши мотиви суду першої інстанції.

5 лютого 2013 року Вищий спеціалізований суд з цивільних і кримінальних справ відхилив клопотання заявника про надання дозволу на апеляцію з питань права.

IV. Інші відповідні факти

Як зазначено в інформаційній записці начальника Роменського СІЗО № 56 15 лютого 2017 року, починаючи з 13 червня 2009 року заявник тринадцять разів звертався до адміністрації колонії за медичною та психологічною допомогою. Він постійно стверджував, що постійна заборона будь-яких контактів з іншими в'язнями «в тому самому промторі» прирівнювалася до катування. В інформаційній записці зазначалося, що «інформації щодо розгляду цих заяв не було». Як зазначено далі, 3 лютого 2011 року заявнику був поставлений

діагноз «нейроциркуляторна астения гіпертонічного типу», з приводу якої він не отримував медичної допомоги, але була дана рекомендація: «вести здоровий спосіб життя та уникати психологічного та емоційного напруження». Нарешті, було відмічено, що заявник періодично скаржився на погіршення свого здоров'я через заборону контактів з іншими ув'язненими, а також на те, що він приймав деякі ліки, надані його родичами та друзями.

У квітні 2013 року заявник звернувся до обласної тюремної адміністрації щодо можливого зарахування на професійне навчання. Йому повідомили, що, хоча справді існує програма професійного навчання для ув'язнених у Роменській в'язниці № 56, довічно ув'язнені не мали права на нього.

23 жовтня 2020 року начальник Роменської в'язниці № 56 випустив додаткову інформаційну записку, в якій зазначено наступне:

«Протягом періоду з 4 травня 2005 року по 27 серпня 2019 року [заявник] перебував у камері для довічно ув'язнених разом з іншим ув'язненим, тоді як у період з 28 серпня 2019 року по 23 жовтня 2020 року він перебував у своїй камері з двома іншими ув'язненими, які проводять у своїй камері двадцять дві-двадцять чотири години на добу без будь-якої діяльності (роботи чи навчання)...»

Рішення Суду:

Суд одноголосно оголошує скарги за статтями 3 і 13 прийнятними;

Суд одноголосно постановляє, що було порушення статті 3 Конвенції;

Суд одноголосно постановляє, що мало місце порушення статті 13 Конвенції у поєднанні зі статтею 3 Конвенції;

Суд одноголосно постановляє, що немає необхідності розглядати прийнятність та суті решти скарг заявника;

Суд одноголосно постановляє (а) що держава-відповідач має виплатити заявникові протягом трьох місяців з дати, коли рішення стане остаточним відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, наступні суми, які мають бути конвертовані у валюту держави-відповідача за курсом, що застосовувався на дату розрахунку: (i) 5

000 (п'ять тисяч євро), плюс будь-який податок, який може стягуватися, як відшкодування моральної шкоди; (ii) 3000 євро (три тисячі євро), плюс будь-який податок, який може стягуватися із заявника, як судові витрати, 2000 євро (дві тисячі євро) з яких мають бути сплачені безпосередньо на банківський рахунок, зазначений паном Тарахкало, і 1000 євро (одна тисяча євро), з яких необхідно сплатити безпосередньо на банківський рахунок, зазначений паном Левицьким; (b) що після закінчення вищезгаданих трьох місяців і до моменту розрахунку на зазначені вище суми сплачуватиметься простий відсоток у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку протягом періоду несплати плюс три відсоткові пункти;

Суд одноголосно відхиляє решту вимоги заявника про справедливу сатисфакцію.

Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Якимович проти України» від 16 грудня 2021 року (Заява № 23476/15)¹²

Заява про порушення положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, зокрема:

Ст. 6 «Право на справедливий суд»

Обставини справи

Заявник мав конфлікт із певним паном С., який, як стверджував заявник, обманним шляхом привласнив у нього житлову нерухомість. Заявник подав скарги у зв'язку з цим до різних органів влади. Згідно з рішеннями національних судів, заявник, який раніше не мав судимостей, замовив вбивство С. за таких обставин.

Ч. був давнім знайомим і другом сім'ї заявника.

Згідно з заявами Ч. в поліції, які врешті призвели до засудження заявника, заявник спочатку розмовляв з Ч. про С. у 2007 чи 2008, після того, як Ч. був звільнений з в'язниці. При цьому заявник пояснив Ч., що він не зміг повернути своє майно від С.

¹² Judgment of the European Court of Human Rights in case of YAKHYMOVYCH v. UKRAINE. (Application no. 45397/13). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr#%7B%22tabview%22:%5B%22document%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-214013%22%5D%7D>

законним шляхом і неодноразово звертався за допомогою до Ч. у пошуку людей, які б побили С.. Ч. відмовився. Після Ч. був знову ув'язнений у 2008 році, заявник відвідав його та приніс йому одяг. Потім заявник неодноразово телефонував Ч. у в'язницю: оскільки до того часу заявник програв усі судові справи проти С., його плани переросли у вбивство, і він попросив Ч. допомогти знайти людей для вбивства С.

Коли Ч. був звільнений наприкінці лютого 2012 року, він попросив у заявника позичити одяг. У відповідь останній повторив своє прохання про допомогу Ч. у розшуку найманих вбивць.

Ч. повідомила поліцію. Донецький обласний відділ міліції по боротьбі з організованою злочинністю організував таємну операцію зі збору доказів проти заявника. Таємний агент І. був залучений з цією метою 3 квітня 2012 року. Хоча матеріали справи не містять жодної остаточної інформації про походження та особу І., виявляється, що він був не таємним міліціонером, а інформатором міліції, завербованим з числа осіб з кримінального походження. Всю відповідну документацію оформили працівники УБОЗ. Діючи за планом, Ч. познайомив заявника з І.

3 квітня 2012 року заявник познайомився з І. і найняв його для вбивства С. в обмін на 2000 українських гривень (це еквівалент приблизно 180 євро на той час). Того ж дня він заплатив частину суми, а решту пообіцяв виплатити після вбивства. Заявник вказав І., де проживає С. та яким видом автомобіля він керує. 5 квітня 2012 року заявник зустрівся з І., який сказав йому, що вбивство буде вчинено того ж дня. Заявник сказав, що залишиться біля свого дому, щоб його могли бачити сусіди, забезпечуючи тим самим своє алібі. Того ж дня поліція інсценувала викрадення С. та підготувала постановочну фотографію його «мертвого» тіла. Ч., погашаючи попередній борг, дав заявникові гроші, які, як він розумів, будуть виплачені І. 6 квітня 2012 року І. зустрівся із заявником, показав йому інсценовану фотографію на телефоні та отримав від нього гроші, що залишилися за вбивство. Потім заявника було заарештовано.

Під час досудового розслідування між заявником та І. була проведена очна ставка в присутності захисника заявника. Заявнику була надана можливість поставити запитання І., але він цього не зробив.

Заявник постав перед Горлівським Нікітівським районним судом.

Заявник не визнав себе винним і пояснив, що він не хотів убивати С., не наказував його вбивства і заплатив І. гроші на прохання Ч., щоб допомогти І. оплатити поїздку. Це був Ч. який ненавидів С. і сказав заявникові, що хотів помститися йому. Заявник вважав, що його підставили Ч. та І., і що саме І. запропонував вбити С. І. діяв агресивно та напористо. Коли І. наполегливо тиснув на заявника з метою організації вбивства С., заявник уникав погодитися на це і дав ухилильні відповіді, оскільки боявся І., який був представлений йому як особа з великим досвідом злочинності.

Суд першої інстанції неодноразово викликав І. як свідка та зобов'язував міліцію доставити його до суду, але безрезультатно. 4 липня 2013 року суд встановив, що є поважна причина не допитувати І. в судовому засіданні, оскільки він перебував під вартою, а його особу не розголошують. Заявник заперечував проти цього рішення, вказуючи, що він бачив свідка, в тому числі на досудовій очній ставці, а тому підстав для захисту його особи не було і що свідка можна було доставити до суду.

3 жовтня 2013 року суд першої інстанції визнав заявника винним в організації замаху на вбивство та засудив його до одинадцяти років позбавлення волі. Суд першої інстанції послався на статтю 15 § 2 (завершений замах на злочин), статтю 27 § 3 (організатор злочину) та статтю 15 § 2 (11) (вбивство на замовлення) Кримінального кодексу. Суд першої інстанції посилався на наступні докази:

(і) досудова заява І. та свідчення в суді Ч. представляючи події в основному так, як зазначено вище. І., зокрема, зазначив, що 3 квітня 2012 року його запросили до відділку міліції та повідомили, що заявник шукає вбивцю для вбивства С. і що він мав зустрітися із заявником, уточнити його наміри та, якщо заявник запропонує йому вбити С., прийняти та виступити як потенційний вбивця;

(іі) відеозаписи розмов між заявником, І. та Ч. 3, 5 та 6 квітня 2012 року та їх стенограму, підготовлену судово-медичним експертом.

(с) розмова 5 квітня 2012 року:

(d) під час розмови 6 квітня 2012 р. І. намагався показати заявнику інсценовану фотографію тіла С. на його мобільний телефон, але заявник сказав йому, що він погано бачить екран;

(iii) поліцейські протоколи, що задокументують передачу поліції готівки, яку І. отримав від заявника, та підготовку інсценованої фотографії «мертвого тіла»;

(iv) свідчення свідків поліції, які описували, як вони інсценували викрадення та смерть С.. У матеріалах справи немає жодних вказівок на те, що будь-який орган влади за межами підрозділу з організованої злочинності, в якому працювали офіцери, санкціонував або був поінформований про операцію, спрямовану на заявника; і

(v) різні інші менш суттєві докази, зокрема:

- свідчення С. про те, що Ч. сказав йому, що заявник хотів, щоб його вбили, і що С. згодом брав участь у інсценуванні власного вбивства;

- свідчення К. (родича С.) про те, що на той момент С. говорив йому те саме.

Заявник подав апеляцію. Він стверджував, що став жертвою поліцейської провокації: поліція, знаючи про його ворожість до С., використала агента-провокатора, щоб підбурити заявника замовити вбивство С.. Він стверджував, що докази свідчать про те, що насправді він ніколи не намагався вбити С., а скоріше він пасивно прийняв ініціативу таємного агента та тиск з метою вбити С. Він не звертався за послугами до І. і навіть не знав його, але скоріше був представлений йому Ч. за ініціативою поліції. Записи розмов показали, що І. наполегливо вмовляв заявника на вбивство С., тоді як заявник ніколи не ініціював і навіть не озвучував такого наказу.

24 грудня 2013 року Апеляційний суд Донецької області підтвердив вирок заявника, встановивши, що докази, наведені у рішенні суду першої інстанції, достатньо підтверджують його вину. Проте апеляційний суд встановив, на відміну від суду першої інстанції, що заявника не можна вважати «організатором» злочину, а радше «підбурювачем» відповідно до відповідних положень Кримінального кодексу. Тому він зменшив термін ув'язнення до десяти років. У відповідній частині ухвали суду зазначено:

«Відповідно до частини 3 статті 27 КК України організатором є особа, яка організувала кримінальне правопорушення або контролювала його приготування чи вчинення.

З цього випливає, що особа, яка організувала правопорушення, є співучасником, який ініціює вчинення правопорушення, об'єднує інших співучасників, керує їхніми діями, розподіляє ролі між ними, визначає та розробляє злочинний план, координує дії учасників, розподіляє ролі і функціонує між ними і позначає майбутню жертву.

Колегія вважає, що на підставі обвинувачень, які були визнані доведеними та викладені у рішенні суду першої інстанції, немає жодних вказівок на вищезгадані характеристики організатора, статусу, який приписується [заявнику].

Відповідно до частини 3 статті 27 Кримінального кодексу України підбурювачем є особа, яка шляхом переконання, підкупу, погрози, примусу чи іншим способом схилила іншого співучасника до вчинення кримінального правопорушення.

Із формулювання обвинувачення випливає, що [заявник] не керував діями своїх співучасників, не розподіляв між ними ролі, не розробляв злочинний план чи координував дії учасників, а скоріше, шляхом переконання та хабарництва, спонукав І. до вчинення правопорушення. Відповідно, суд першої інстанції встановив, що [заявник] був підбурювачем злочину, який йому інкриміновано, але [цей суд] неправильно кваліфікував дії відповідача за пунктом 3 статті 27, пунктом 2 статті 15 та пунктом 115 статті 115. 2(11) КК України.

З огляду на вищевикладене, колегія вважає, що ... частину рішення щодо [заявника] щодо кваліфікації його дій та призначеного покарання слід змінити.

Отже, дії [заявника] слід перекваліфікувати із пункту 3 статті 27, пункту 2 статті 15 та пункту 11 статті 115 на пункт 4 статті 27, пункт 2 статті 15 та частину 11 статті 115 КК. України.

З огляду на зменшення тяжкості обвинувачення, колегія вважає можливим зменшити покарання... до десяти років позбавлення волі».

Заявник подав апеляцію з правових питань. Він повторив свої аргументи щодо підбурювання. Він додав, що, незважаючи на його численні прохання, суди нижчої інстанції не допитали І., хоча у своїй досудовій заяві, використаній як доказ проти заявника, він суперечив змісту записів.

27 листопада 2014 року Вищий спеціалізований суд з цивільних і кримінальних справ залишив його вирок та вирок без змін. Суд зазначив, що доводи заявника щодо підбурювання були необґрунтованими, оскільки докази в достатній мірі свідчили про його вину. Зокрема, суд посилався на свідчення Ч., І., К. та працівників міліції про те, що заявник вперше зв'язався з Ч. і сказав, що шукає найманого вбивцю, а потім поліція влаштувала операцію, щоб застати його на місці злочину. Ці докази підтверджуються протоколами міліції, що задокументовують відповідні дії, та висновком судово-медичної експертизи, що містить детальний опис розмов між заявником, Ч. та І.. Суд відхилив аргумент заявника про те, що він, побоюючись І., просто не заперечував проти наполегливого маніпулювання І.. Суд визнав, що докази свідчать про те, що заявник ініціював злочин, обговорив ціну вбивства, вказав адресу С. та попросив повідомити його про час, коли С. буде вбитий, щоб забезпечити своє алібі. Щодо аргументу заявника про те, що він не зміг допитати І., суд зазначив, що наприкінці судового розгляду захист не просив допитати цього свідка.

Рішення Суду:

Суд оголошує, одноголосно, заяву прийнятною;

Суд постановляє, шістьма голосами проти одного, що мало місце порушення пункту 1 статті 6 Конвенції у зв'язку з тим, що національні суди не розглянули належним чином клопотання заявника про підбурювання поліції;

Суд одноголосно постановляє, шістьма голосами проти одного, що немає необхідності окремо розглядати скаргу заявника за пунктами 1 і 3 (d) статті 6 Конвенції щодо визнання показів І., які заявник не був здатний досліджувати під час судового розгляду;

Суд одноголосно постановляє шістьма голосами проти одного, (а) що держава-відповідач має сплатити заявникові протягом трьох місяців з дати, коли рішення стане остаточним відповідно до

пункту 2 статті 44 Конвенції, такі суми, які мають бути конвертовані у валюту держави-відповідача за курсом, що застосовувався на дату розрахунку: (i) 3600 євро (три тисячі шістсот євро) плюс будь-який податок, який може стягуватися, як відшкодування моральної шкоди; (ii) 5 000 (п'ять тисяч євро), плюс будь-який податок, який може стягуватися із заявника, як судові витрати; (b) що після закінчення вищезгаданих трьох місяців до моменту розрахунку на зазначені вище суми нараховуватиметься протягом періоду несплати простий відсоток у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку плюс три відсоткові пункти;

Суд відхиляє одноголосно решту вимог заявника про справедливу сатисфакцію.

Відповідно до пункту 2 статті 45 Конвенції та пункту 2 правила 74 Регламенту Суду до цього рішення додається окрема думка судді Юджівської.

ОСОБЛИВА ДУМКА СУДДІ ЮДЖІВСЬКОЇ

Перший в історії відомий захист від провокації провалився – Господь Бог не пробачив Єві за те, що вона з'їла заборонений плід з дерева пізнання добра і зла, а також дала Адаму його заборонений плід, попри те, що Єва стверджувала, що її спровокували через змія: «Змій спокусив мене, і я їла».

Тисячоліття потому правова доктрина розглядала маніпулятивність людської природи та величезних ресурсів влади, щоб впливати на людину та переконати її стати злочинцем, і дійшла висновку, що слідчі органи не повинні перевіряти здатність особи протистояти спокусі вчинити злочин, якщо йому або їй надається така можливість. Вільна воля людини може бути підірвана та зманіпульована, і, таким чином, вона не може нести відповідальність за дії, вчинені, коли її волею маніпулювали. Це називається «підбурювання».

Слідчі тактики, у тому числі провокаційні, можуть бути використані для розкриття злочину, але не для його створення. Правова доктрина та широка судова практика, включаючи прецедентну практику цього Суду, чітко розрізняють «допустиму поведінку під час використання законних таємних прийомів у кримінальних розслідуваннях» (оскільки «використання методів

розслідування, зокрема, таємних методів – саме по собі не може порушувати право на справедливий суд») та провокацію, остання є порушенням пункту 1 статті 6 Конвенції.

Я не погоджуюся з цією справою, оскільки я не вважаю, що вона підпадає під категорію «справи про провокацію».

У цій справі заявник хотів убити С., з яким у нього був тривалий конфлікт. Спочатку, у 2007 році, він зв'язався з Ч. шукаючи його допомоги в побитті С. Однак через кілька років, програвши всі судові справи проти С., його гнів, очевидно, перетворився на одержимість, і він прямо попросив Ч. – як було встановлено у національному провадженні – знайти замовних вбивць для вбивства С. Таким чином, з фактів справи видно, що саме заявник першим вимагав допомоги Ч. у вбивстві С. Таким чином, злочинний задум виник у свідомості заявника, а не в свідомості правоохоронних органів. Поліція втрутилася лише тому, що у них була обґрунтована підозра, заснована на бажанні заявника, щоб С. був убитий, і вони просто «відкрили для нього двері» – давши йому можливість виконати те, що він спочатку мав намір зробити – але не підштовхували його (порівняйте Ріманов проти Росії, де Суд постановив, що «заявник зайняв активну позицію у кримінальному провадженні без будь-якого втручання поліції, і таким чином виявив наявний намір вчинити злочин»). Іншими словами, вони відкрили йому двері, і ніхто не змусив його найняти вбивцю.

Так само не можна сказати, що заявника спокушали або спонукали вчинити злочин (підбурювання до вбивства), який він іншим чином не мав наміру вчинити. Його засудили за «підбурювання» до вбивства на замовлення: національні суди встановили, що заявник найняв І., який виявився таємним агентом, якого представив йому Ч., обговорив деталі, включаючи його алібі, та заплатив І., частково до «вбивства» та повністю після того, як йому було представлено постановочну фотографію «мертвого тіла» С.. Таким чином, національні органи влади вважали, що заявник «шляхом переконання та підкупу спонукав І. до вчинення злочину».

Хоча в записаних розмовах І. та Ч. «здавалося, що проявили більш активну позицію», підступ не існує, якщо правоохоронці просто дали комусь можливість вчинити злочин. Пропонування

послуг зі здійснення вбивства, а також обговорення інших практичних деталей не можна назвати пасткою. Особа, яка не мала наміру підбурювати до вбивства, ніколи не зацікавиться цими послугами.

Більшість, однак, погодилася, що очевидно «більш активне ставлення» І. та Ч. не могло бути основним фактором, враховуючи, що заявника засудили лише як «підбурювача». Єдиним моментом, через який вони не змогли «достовірно встановити, лише на основі перевірки по суті, чи піддавався заявник підбурюванню», були «здавалося б, необов'язкові та нечіткі відповіді» та «зауваження, які можна було б інтерпретувати як він висловлював вагання щодо всієї злочинної схеми або деяких її аспектів». Зокрема, йдеться про розмову, процитовану в пункті 11 (ii) (a) рішення.

Відповідна частина розмови полягає в наступному (наголос додано, і підкреслено слова заявника, які змусили більшість повірити в його «необов'язковість»):

І.: Ну, давайте... Я просто розмовляю з людьми. Ну ви розумієте. Я тільки візьмуся за справу... Принести тобі його вухо, його голову? Досить буде фото.

В.: Немає потреби, нічого не потрібно. Сережа, не...

І.: Я просто людина, яка...

В.: Немає потреби.

І.: Слухай, давай... Послухай, послухай, давай, послухай...

В.: Він би мені подзвонив у той же день і сказав... ти розумієш.

І.: Так, ми б зустрілися, ви зрозумієте і все. Ми розберемося.

В.: Заспокойся. Ні в чому з цього немає потреби. Я буду знати про це напевно, я був би першим [довідався]. Я нічого не робив, а кажуть, що я намагався його заколоти... Він подав на мене скаргу до прокурора...»

Тут зрозуміло, що зауваження заявника «немає потреби» є відповіддю на «добру» пропозицію І. принести йому вухо або голову С. як доказ того, що вбивство було закінчено. Заявник просто сказав, що йому не потрібні такі докази. Подальша розмова та прохання заявника «заспокоїтися» щодо надання будь-яких доказів вбивства пояснюють, чому йому не потрібні були якісь

докази того, що вбивство було вчинено – якщо С. був мертвим, заявником був би першим дізнатись.

У наступному фрагменті зауваження заявника «нічого не роби, нічого не кажи» є відповіддю на невтомні зусилля І. надати йому розповідь про закінчене вбивство:

«І.: Почекай, Олег, я тобі просто пояснюю. Якщо я це зроблю сьогодні, скажімо, завтра прийду і кажу: «Олег, робота зроблена».

В.: Нічого не роби, нічого не кажи. Ми... Ось і все».

Як пояснювалося вище, заявник не потребував жодних доказів вбивства від І., а його зауваження не вказували на його «неприятне» ставлення до підбурювання. Більшість справді по-різному розглянули вищезазначені зауваження, як видно з пункту 50 рішення. Решта розмови стосувалася організації алібі заявника та практичних заходів щодо винагороди І., що ще більше посилює активну участь заявника у злочині.

Провокація міліції передбачає причинно-наслідковий зв'язок між діями агентів і злочинними діями підсудного. Не можна сказати, що особа, яка сама ініціювала злочин, була спровокована на його вчинення. Подібним чином у справі «Трифонцов проти Росії» Суд відхилив скаргу заявника про підбурювання до хабара, оскільки було встановлено, що особа, яку можна вважати «агентом міліції» стала таким «агентом» лише після того, як заявник вимагав хабара; а у справі «Секейра проти Португалії» Суд встановив, що поліцейські інформатори «почали співпрацювати з відділом карного розшуку в той момент, коли заявник уже зв'язався з А. з метою організації перевезення кокаїну до Португалія». Скарги заявників з цього приводу були визнані неприйнятними.

Цю цю скаргу також слід визнати непринятною, щоб Суд залишався послідовним зі своїм підходом у справах про провокацію. Як зазначалося в багатьох справах (див., наприклад, «Баннікова проти Росії»), «з критерієм об'єктивної підозри тісно пов'язане питання про те, з якого моменту влада розпочала операцію під прикриттям, тобто чи агенти лише «приєднувалися» до злочинних дій або підбурювали до них». У цій справі – як було доведено у національному судовому розгляді – Ч. повідомив в поліцію про прохання заявника знайти вбивцю, і це спричинило операцію поліції. Таким чином, поліція однозначно «приєдналася»

до злочину, що триває, і «їх дії залишалися в межах таємної роботи, а не агентів-провокаторів».

З вищезазначених причин, за моїм рішенням, національні суди справедливо не вважали захист заявника від провокації правдоподібним: органи влади розслідували зареєстрований злочин по суті пасивно і не переконували заявника вчинити злочин (тобто підбурити до вбивства), яке в іншому випадку не був б вчинений. Твердження заявника у цьому відношенні були «цілком малоймовірними» (яким би обмежувальним цей пункт не був), і мали зробити непотрібним для більшості продовжувати «процедурний тест на підбурювання» – дослідження того, як національні суди розглядали клопотання заявника про айдбурювання.

Звертаючись до податливості людської природи, можна уявити, що нібито корумпованого чиновника можна «спровокувати» чи «спонукати» взяти хабар від конкретної особи за певну дію, або що наркодилера можна «спонукати» до продажу наркотики агенту поліції. Те ж саме стосується і замовного вбивці – агент-провокатор може легко «утворити» злочин, запропонувавши заплатити тому, хто цим заробляє на життя, щоб він вчинив вбивство. Тому «найнеприємнішою ознакою» захоплення є те, що «уряд, використовуючи заохочення, більше не перебуває в нейтральній позиції щодо своїх громадян та вибору, який вони роблять. Замість того, щоб надати особі повну свободу дотримуватись закону і, таким чином, поважати її автономію та здатність уникати злочинів, заохочуючи уряд намагається ... переконати людину порушити закон».

З іншого боку, важко уявити, що когось можна «спонукати» чи «заохочувати» чи «переконувати» підбурити та заплатити за вбивство, яке він ніколи не передбачав. Позбавлення людського життя — це, кажучи словами Льва Толстого, «останній найстрашніший злочин, найогидніший для будь-якого не зовсім розбещеного людського серця», тому я не можу повірити, що влада має всемогутність у маніпулюванні свідомістю людей. заходить так далеко, що може перетворити невинну людину на вбивцю шляхом простого переконання.

Не погоджуючись із тим, що у цій справі заявника піддавали підбурюванню всупереч статті 6 Конвенції, я, однак, мушу визнати,

що кожна хмара має срібну підкладку – це перше рішення проти України щодо підбурювання, і детальне пояснення принципів, що стосуються поліцейського підбурювання, необхідних тестів та необхідних критеріїв для ефективного розгляду будь-якої заяви про підбурювання, послужать ч сподіваюся важливим посібником для національних судів.

Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Яремчук та інші проти України» від 9 грудня 2021 року (Заява № 2720/13 та 6 інших)¹³

Заява про порушення положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, зокрема:

Ст. 1 Протоколу № 1 «Право на мирне володіння своїм майном».

Обставини справи

Ці справи в основному стосуються скарги заявників за статтею 1 Протоколу № 1 на те, що накладення штрафів, а також конфіскація у повному обсязі їхніх законно набутих грошей після того, як вони не задекларували їх митним органам, були незаконними та непропорційними заходами.

Факти справи, викладені сторонами, можна узагальнити таким чином.

Під час перетину українського кордону заявники скористалися «зеленим коридором» для проходження через зону митного контролю без подання письмової декларації щодо готівки, яку вони перевозили, на суму понад 10 000 євро (євро). Національні суди визнали заявників винними у порушенні процедур митного контролю у зоні спрощеного митного контролю (ст. 471 Митного кодексу). На заявників було накладено штраф на суму, зазначену у статті 471, у розмірі від 73 до 165 євро, а в кожному випадку було призначено конфіскацію частини готівки, яка перевищує 10 000 євро, за винятком заяви №. 38071/13, в якого було арештовано всю суму готівки, яку мав заявник. Вирішуючи справу, національні суди в основному посилалися на Положення про перевезення готівки та

¹³ Judgment of the European Court of Human Rights in case of YAREMIYCHUK AND OTHERS v. UKRAINE. (Application no. 2720/13 and 6 others). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr#%7B%22tabview%22:%5B%22document%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-213789%22%5D%7D>

дорогоцінних металів через митний кордон України, яке передбачало обов'язкове письмове декларування на кордоні будь-якої іноземної валюти на суму понад 10 000 євро; це положення встановлювало, на думку судів, обмеження на ввезення будь-якої іноземної валюти в Україну. Аргументи заявників про те, що вони не задекларували гроші не були навмисними, що гроші, про які йдеться, були отримані законним шляхом і сума не була незначною для заявників, а також аргументи пана Попелюка про те, що він володів лише частиною грошей (№ 74638/13) були проігноровані або відхилені національними судами.

21 липня 2021 року Конституційний Суд визнав неконституційною частину статті 471 Митного кодексу, яка передбачає обов'язкову конфіскацію всієї незадекларованої готівки. Суд, зокрема, встановив, що такий захід не може забезпечити необхідний баланс між суспільними інтересами та правом особи на мирне володіння своїм майном і, отже, він суперечить верховенству права. Крім того, Конституційний Суд постановив, що оскаржувана норма Митного кодексу продовжуватиме діяти протягом шести місяців, щоб дати органам влади час на розробку альтернативного положення щодо відповідальності за адміністративне правопорушення. 14 вересня 2021 року відповідні зміни до законодавства були внесені до Верховної Ради.

II. об'єднання заяв

Враховуючи подібний предмет заяв, Суд вважає за доцільне розглянути їх спільно в одному рішенні.

Рішення Суду:

Суд одноголосно вирішує об'єднати заяви;

Суд одноголосно визнає прийнятними скарги за статтею 1 Протоколу № 1;

Суд одноголосно постановляє, що були порушення статті 1 Протоколу № 1 стосовно всіх заявників;

Суд одноголосно постановляє, що немає необхідності розглядати скарги за статтею 6 Конвенції та за статтею 13 у поєднанні зі статтею 1 Протоколу № 1;

Суд одноголосно постановляє, що встановлення порушення само по собі є достатньою справедливою сатисфакцією за моральну шкоду, завдану заявникам;

Суд одноголосно постановляє (а) що держава-відповідач має виплатити заявникам протягом трьох місяців з дати, коли рішення стане остаточним відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, такі суми, які мають бути конвертовані у валюту держави-відповідача за курсом, що застосовувався на дату розрахунку: (i) щодо матеріальної шкоди, суми, зазначені в Додатку, плюс будь-який податок, який може стягуватися; (ii) стосовно судових витрат суми, зазначені в Додатку, плюс будь-який податок, який може стягуватися із заявників; (b) що після закінчення вищезгаданих трьох місяців до моменту розрахунку на зазначені вище суми нараховуватиметься простий відсоток у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку протягом періоду несплати плюс три відсоткові пункти;

Суд одноголосно відхиляє решту вимог заявників про справедливу сатисфакцію.

Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Шабельник проти України (№ 3)» від 4 листопада 2021 року (Заява № 54806/18)¹⁴

Заява про порушення положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, зокрема:

Ст. 7 «Ніякого покарання без закону»

Обставини справи

У справі йдеться про скаргу заявника за статтею 7 Конвенції про те, що судовий перегляд його попередньої судимості призвів до накладення на нього нового покарання за межами встановленого законом строку. Заявник 1979 року народження. Зараз він відбуває довічне ув'язнення в Житомирі, Україна.

Факти справи, викладені сторонами, можна узагальнити таким чином.

I. Кримінальне провадження щодо заявника

¹⁴ Judgment of the European Court of Human Rights in case of SHABELNIK v. UKRAINE (No. 3). (Application no. 54806/18). URL: <http://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-212897>

У жовтні 2001 року пані К., літню людину, знайшли вбитою у своїй квартирі. У грудні 2001 року пані С., неповнолітня, була викрадена та вбита.

10 грудня 2001 року заявницю було заарештовано за підозрою у викраденні С. з метою вимагання грошей у її батьків та подальшому вбивстві С..

17 грудня 2001 року заявник призначив адвоката.

19 грудня 2001 року заявнику було пред'явлено звинувачення у вищезгаданому злочині після розслідування, під час якого заявник показав поліції місця, де він сховав труп С. та деякі її речі. У нього знайшли банкноти, отримані як викуп від батьків С..

15 лютого 2002 року, очевидно, за його власним бажанням, заявника було допитано як свідка щодо обставин смерті К.. Під час допиту, який проходив без присутності захисника, заявник зізнався у вбивстві К.. Наступного дня, все ще виступаючи в якості свідка, заявник без присутності захисника брав участь у реконструкції нападу на К. 18 та 22 лютого 2002 року його знову без захисника допитали про напад.

25 лютого 2002 року слідчий прокурор порушив кримінальне провадження проти заявника за фактом вбивства К. та приєднав його до кримінальної справи про викрадення та вбивство С.

11 липня 2002 року апеляційний суд Житомирської області, виконуючи функції суду першої інстанції, визнав заявника винним у викраденні, захопленні заручників, вимаганні та вбивстві С., а також у пограбуванні та вбивстві К. Суд вирішив, що дії заявника щодо К. мали такі кваліфікуючі ознаки за відповідними статтями Кримінального кодексу: розбій (п. 4 ст. 187) та вбивство, вчинене з метою приховування розбою (п. 2 ст. 115 (9)). (обтяжуюча обставина – вбивство було скоєно проти особи похилого віку (п. 6 ст. 67)). Відповідно до вироку, кваліфікуючими ознаками дій заявника щодо С. були: викрадення особи, що спричинило тяжкі наслідки (пункт 3 статті 146), захоплення заручника (пункт 2 статті 147), вимагання з погрозою вбивства (пункт 4 статті 189), вбивство неповнолітньої особи (пункт 2 частини 2 статті 115), вбивство заручника (ст. 115 § 2 (3)), вбивство з мотивів особистої вигоди (ст. е 115 § 2 (6)), а також вбивство, вчинене особою, яка раніше вчинила вбивство (стаття 115 § 2 (13)). Суд засудив його до

довічного ув'язнення за вбивства за пунктами 2, 3, 6, 9 і 13 статті 115, а також призначив додаткові покарання за менш тяжкі злочини (за статтею 146 § 3), 147 § 2, 187 § 4 та 189 § 4) позбавлення волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років; ці вироки були поглинені довічним ув'язненням. Крім того, суд задовольнив цивільний позов про відшкодування збитків, поданий батьком С., та присудив йому компенсацію.

Після апеляції заявника 10 жовтня 2002 року Верховний Суд України залишив без змін рішення суду першої інстанції від 11 липня 2002 року.

II. Перша справа заявника в Суді

2 квітня 2003 року заявник подав заяву до Суду (№ 16404/03), стверджуючи, що його засудження за вбивство К. було засновано на обвинувальних доказах, отриманих з порушенням його права мовчати та його права не освідчитися проти самого себе та те, що йому перешкоджали в ефективній реалізації свого права на допомогу адвоката, коли його допитували на досудовій стадії провадження.

19 лютого 2009 року Суд визнав заяву частково прийнятною та встановив порушення пунктів 1 і 3 статті 6 Конвенції (див. Шабельник проти України, № 16404/03, 19 лютого 2009 року).

Рішення щодо Шабельника набрало законної сили 19 травня 2009 року.

III. Повторний розгляд справи заявника після вироку Шабельнику

Адвокат заявника подав заяву до Верховного Суду про перегляд кримінальної справи заявника з огляду на перше рішення суду щодо Шабельника (цитоване вище). Він попросив Верховний суд скасувати вирок суду першої інстанції та його власне рішення від 2002 року, яке залишило в силі первинний вирок. Він просив, щоб він та заявник були присутні під час розгляду запиту.

Прокуратура також звернулася до Верховного Суду про перегляд справи. Вона просила суд змінити рішення суду першої інстанції та рішення Верховного Суду від 2002 року, вилучивши посилання на протоколи допиту заявника як свідка про вбивство К. та на висновки реконструкції на місці цього вбивства.

30 квітня 2010 року Верховний Суд частково задовольнив вищезазначені клопотання, скасував власне рішення від 2002 року та направив справу на розгляд колегії у складі трьох суддів Верховного Суду на новий розгляд у касаційному провадженні.

9 вересня 2010 року Верховний Суд розглянув справу за відсутності заявника, але у присутності його адвоката та прокурора. Верховний суд виключив первинні зізнання заявника зі сукупності доказів, але встановив, що решта доказів у матеріалах справи була достатньою для підтвердження висновку суду першої інстанції про те, що заявник убив К., намагаючись приховати спробу пограбування.

IV. Друга справа заявника в Суді

28 лютого 2011 року заявник подав до Суду свою другу заяву (№ 16404/03), стверджуючи, що Верховний Суд під час повторного розгляду його справи в касаційному провадженні порушив низку положень ст. 6 Конвенції.

1 червня 2017 року Суд визнав заяву прийнятною та встановив порушення пункту 1 статті 6 Конвенції. Суд, зокрема, встановив, що «аргументація Верховного Суду та процедура, якої він дотримувався, не відповідали вимогам справедливості, притаманним пункту 1 статті 6 Конвенції», і, отже, мало місце порушення пункту 1 статті 6 Конвенції. Конвенцію (див. Шабельник проти України (№ 2), № 15685/11, §§ 54 і 55, 1 червня 2017 р.). Крім того, було зазначено:

«56. З огляду на наведені вище висновки Суд вважає, що ... лише повний повторний розгляд справи міг забезпечити, враховуючи конкретні обставини справи, відповідний форум для адекватного вивчення впливу виключення зізнань заявника на остаточність решти доказів про напад на К.».

Рішення щодо Шабельника (№ 2) набрало законної сили 1 вересня 2017 року.

V. Повторний розгляд справи заявника за рішенням суду щодо Шабельника (№ 2)

5 грудня 2017 року адвокат заявника подав заяву до Верховного Суду про перегляд кримінальної справи заявника з огляду на рішення суду щодо Шабельника (№ 2). Представник

заявника клопотав про повний перегляд рішення суду першої інстанції від 11 липня 2002 року та рішення Верховного суду від 9 вересня 2010 року на тій підставі, що ці судові рішення були прийняті в результаті несправедливого судового розгляду. Крім того, адвокат просив замінити тримання заявника під вартою менш суворим запобіжним заходом.

16 травня 2018 року Велика Палата Верховного Суду у складі шістнадцяти суддів провела слухання у справі заявника за участю адвоката заявника та прокурора. Повторивши обставини справи заявника та висновки національних судів та цього Суду у своїх рішеннях щодо Шабельника та дійшовши висновку, що він мав повноваження частково скасувати попередні рішення, ухвалені щодо кримінальної справи заявника, він задовольнив заяву від 5 грудня 2017 року частково.

Велика Палата Верховного Суду постановила, зокрема, що:

“... Д.Г. Шабельника засуджено за сукупністю злочинів, кваліфікованих за пунктами 2, 3, 6, 9, 13 статті 115, пунктом 3 статті 147, пунктом 4 статті 187 та пунктом 4 статті 189. Кримінального кодексу України. Вбивство неповнолітньої, якому передуює її викрадення, і ... [з подальшим] вимаганням викупу ... охоплюються такими [положеннями]: статті 115 § 2 (2), (3), (6) , 146 § 3, 147 § 2, 189 § 4. Засуджений визнаний винним за п. 2 [пункту 2 статті 115] у тому, що він вчинив вбивство неповнолітньої С. (десятилітньої), за п. 3 в тому, що вбиту дитину взяли в заручники, за п. 6 в тому, що вчиняючи вбивство, винна особа мала [мету] отримати майно (гроші в сумі двадцяти тисяч доларів [US]). Зазначені фактичні обставини встановлено судом першої інстанції.

Вбивство та пограбування К. виключити з остаточної кваліфікації дій Д.Г. Шабельника, оскільки справу в цій частині необхідно переглянути в повному обсязі, як це постановив ЄСПЛ у [своєму] рішенні у справі Шабельник проти України (№ 2), беручи до уваги висновки ЄСПЛ у рішенні в справі Шабельник проти України.

При здійсненні таких повноважень, як скасування судового рішення частково, суд вирішує питання про покарання засудженого з урахуванням будь-якого зменшення кількості діянь [в яких цю

особу обвинувачено], виключення певної злочинної діяльності, перекваліфікації дій тощо.

Вбивство неповнолітньої С. Д.Г. Шабельником, а саме характер та місце завданих тілесних ушкоджень, спосіб вбивства, обраний Д.Г. Шабельником, чітко [спланований характер] його дій, [і] мотив особистої вигоди, який [він] ставив вище за життя маленької дитини, у сумі свідчать про [факт], що Д.Г. Шабельник становить особливу небезпеку для суспільства.

Д.Г. Шабельник, будучи молодим, фізично здоровим, працездатним чоловіком, який не надав людському життю найвищої можливої цінності, безжально і холодно, задушивши, убив свого сусідку – малолітню С., яка прямувала до школи, заманивши її до своєї квартири. Д.Г. Шабельник усвідомлював, що потерпіла була фізично слабкішою, оскільки на момент скоєння злочину досягла десятирічного віку і через фізичну безпорадність не змогла б протистояти дорослому фізично здоровому чоловікові. Убивши потерпілу, Д.Г. Шабельник поставив мотиви особистої вигоди вище життя дитини.

Обставин, що пом'якшують чи обтяжують покарання, судом не встановлено [Д.Г. Шабельника] за злочинні дії щодо С.

Враховуючи ці обставини, Велика Палата Верховного Суду приходить до висновку, що ізоляція Д.Г. Шабельник за допомогою довічного позбавлення волі відповідає вимогам справедливості при застосуванні покарання і відображає пропорційність злочину і покарання, і що лише [призначення] такого необхідного і достатнього покарання може виправити його і запобігти вчиненню нових злочинів.

... Велика Палата Верховного Суду:

вирішує:

1. Задовольнити частково заяву захисника М.О. Тарахкало, [подану] в інтересах засудженого Д.Г. Шабельника.

2. Скасувати вирок Апеляційного суду Житомирської області від 11 липня 2002 р. та постанову судової палати у кримінальних справах Верховного Суду від 9 вересня 2010 р. щодо Д.Г. Шабельника в частині засудження його за розбій та вбивство К. [і],

у цій частині, направити справу на новий судовий розгляд до відповідного суду першої інстанції.

3. Вважати Д.Г. Шабельника засудженим за ч. 2, 3, 6 ст. 115, ч. 3 ст. 146, ч. 2 ст. 147 та ч. 4 статті 189 КК України до позбавлення волі на строки:

за частиною 3 статті 146 КК України – до десяти років [позбавлення волі];

за частиною 2 статті 147 КК України – до п'ятнадцяти років [позбавлення волі];

за частиною 4 статті 189 КК України – до десяти років позбавлення волі з конфіскацією всього майна, що є у засудженого;

за ч. 2, 3, 6 ч. 2 ст. 115 КК України – до довічного позбавлення волі з конфіскацією всього майна, що є у засудженого.

4. За статтею 70 КК України визначити остаточне покарання Д.Г. Шабельника за сукупністю злочинів шляхом об'єднання більш м'яких покарань в одне більш суворе у вигляді довічного позбавлення волі з конфіскацією всього майна, що є у засудженого.

26. Троє суддів Великої Палати Верховного Суду написали окрему думку, в якій вони не погодилися з думкою більшості щодо розділення покарань. Вони, зокрема, відзначили:

«... На нашу думку, помилковим є розподіл справи та скасування судових рішень лише в частині засудження за розбій та вбивство К [...], що спричинило неправильне визначення покарання у ст. частина щодо дій [вчинених] щодо С., приписаних Д.Г. Шабельнику. ...

З тексту вироку [від 11 липня 2002 р.]: «Оскільки у результаті пограбування К. грошей Д.Г. Шабельник не отримав, він спланував новий злочин».

Таким чином, судом встановлено певний взаємозв'язок між злочинами проти двох осіб через несуперечливий мотив особистої вигоди.

Однак Велика палата встановила, що таке саме покарання [має бути призначено] Д.Г. Шабельнику за ч. 2, 3 і 6 статті 115 КК, а за відсутності обтяжуючих обставин – [тобто] вчинення злочину проти особи похилого віку (К.), що погіршило його становище порівняно з тим, яке було до поділу справи, оскільки фактично

зменшився обсяг обвинувачення (кваліфікація більше не включала дві кваліфікуючі ознаки [викладені згідно] ч. 2 ст. 115 КК Кодексу) і не було обтяжуючих обставин...»

Рішення Суду:

Суд одноголосно

Суд одноголосно проголошує, більшістю голосів, скаргу за статтею 7 прийнятною;

Суд одноголосно постановляє одноголосно, що порушення статті 7 Конвенції не було.

ЗАЯВА ПРО ЧАСТОВУ НЕЗГОДНУ СУДДІ О'ЛІРІ

Я вважаю, що скаргу заявника щодо статті 7 Конвенції слід було визнати неприйнятною, а отже, проголосував проти резолютивної частини 1. Пункти 34-36 рішення не дають переконливого пояснення щодо застосування статті 7 за обставин цього випадку. Засудження заявника за вбивство С. ніколи не оскаржувалося, у будь-якому випадку призвело до призначення довічного ув'язнення відповідно до національного законодавства і не було предметом надзвичайного перегляду Верховним судом. Останнє стосувалося лише вбивства К. та подальших заходів до двох попередніх рішень цього Суду з цього приводу. Навіть якби хтось вважав статтю 7 застосовною, відповідна скарга є явно необґрунтованою і могла б бути розглянута в спрощеному порядку рішенням.

Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Селіженко та інші проти України» від 21 жовтня 2021 року (Заяви № 24919/16 та 28658/16)¹⁵

Заява про порушення положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, зокрема:

Ст. 1 Протоколу 12 «Загальна заборона дискримінації»

Ст. 8 «Право на повагу до приватного і сімейного життя»

Обставини справи

Заявники скаржилися за статтею 1 Протоколу № 12 до Конвенції на те, що їм не дозволили брати участь у місцевих

¹⁵ Judgment of the European Court of Human Rights in case of SELYGENENKO AND OTHERS v. UKRAINE. (Application no. 24919/16 and 28658/16). URL: <http://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-212439>

виборах за місцем їхнього фактичного проживання, в якому вони були зареєстровані як внутрішньо переміщені особи (ВПО).

Факти справи, викладені сторонами, можна узагальнити таким чином.

Заявники проживали відповідно в Криму та Донецьку та мали там зареєстровані місця проживання. Після того, як Крим фактично потрапив під юрисдикцію Росії та почався конфлікт на Сході України (далі – події 2014 року), усі четверо заявників переїхали до Києва та зареєструвалися там як внутрішньо переміщені особи (ВПО) у різні дати у 2014 та 2015 роках та отримали довідки ВПО. Усі вони стверджували, що їхні відповідні зареєстровані місця проживання продовжують перебувати в Криму та Донецьку, як було зазначено у їхніх «внутрішніх паспортах» (документах, що посвідчують особу для використання в Україні – далі «паспорти»), тоді як їхні довідки ВПО вказували, що місцем їхнього фактичного проживання був фактично Київ.

Усі вони подали заяви про включення до списків виборців, які братимуть участь у місцевих виборах у Києві, які мали відбутися у жовтні-листопаді 2015 року, але їх заяви було відхилено на тій підставі, що їх зареєстровані місця проживання були не у Києві, але в інших місцях.

25 жовтня 2015 року одна із заявників, пані Терехова, подала скаргу до Центральної виборчої комісії. Вона стверджувала, зокрема, що її право голосу було порушено, враховуючи той факт, що, оскільки вона була ВПО, її не допустили до місцевих виборів.

Центральна виборча комісія відповіла, що відповідно до статті 3 Закону про місцеві вибори місце проживання особи для голосування на місцевих виборах має визначатися за зареєстрованим місцем проживання, зазначеним у паспорті особи. Крім того, вона зазначила, що вибори на територіях, які перебувають поза контролем Уряду, можуть бути проведені лише після відновлення такого контролю та відновлення конституційного порядку на цих територіях; як тільки Верховна Рада вирішить провести там вибори, пані Терехова зможе реалізувати своє право голосу на місцевих виборах.

Усі чотири заявники подали адміністративні позови до своїх відповідних місцевих судів у Києві, щоб зобов'язати відповідні

виборчі комісії включити їх до списків виборців на місцевих виборах. У різні дати суди першої інстанції відхиляли позови заявників, і ці рішення були залишені в силі в апеляційному порядку Апеляційним судом міста Києва.

Усі заявники у своїх адміністративних позовах стверджували, що вони були змушені переїхати до Києва з відповідних зареєстрованих місць проживання через події 2014 року. У Києві вони були зареєстровані як ВПО, а в їхніх довідках ВПО як їхні фактичні місця проживання вказувалися як розташовані в Києві. Заявники зазначили, що мають право голосувати на майбутніх виборах, оскільки відповідають усім критеріям, визначеним статтею 70 Конституції. Вони також вважали, що оскільки проживають у Києві (що підтверджується їхніми довідками ВПО), вони «належать» до відповідних територіальних громад там. Вони вказали на положення Закону про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, які гарантували їм право брати участь у вільних виборах, включаючи місцеві.

Суди першої інстанції, посилаючись на національне законодавство, описане нижче, наголосили, що право голосу на місцевих виборах в Україні надано громадянам України, які «належали» до відповідних місцевих громад і проживали в межах виборчих округів відповідно до виборчого законодавства. Проживання особи в її місцевому виборчому окрузі та «належність» до відповідної громади підтверджувалися її зареєстрованим місцем проживання, зазначеним у паспорті. Суди відзначили, що кожен користується правом на свободу пересування та вибору місця проживання, але згідно із законодавством він зобов'язаний реєструватися за будь-яким новим місцем проживання з внесенням цієї нової інформації в паспорт. Що стосується ВПО, то їх тимчасове місце проживання вказувалося у відповідних довідках ВПО, але без реєстрації цього місця проживання в паспортах. Відповідно до Закону про місцеві вибори, особи, які не перебували на виборчому окрузі своєї виборчої адреси в день виборів, не могли брати участь у місцевих виборах. Заявники мали зареєстровані місця проживання відповідно в Криму та Донецьку та мали там свої виборчі адреси. Тому вони не змогли брати участь у місцевих виборах у Києві. Відповідно, їх адміністративні позови були відхилені.

Суд апеляційної інстанції повторив міркування судів першої інстанції та зазначив, що «належність» громадянина до певної територіальної громади та його проживання в межах цієї громади визначається за зареєстрованим місцем проживання. Крім того, апеляційний суд зазначив, що місце проживання особи, зазначене в її паспорті, має ключове юридичне значення для вирішення спорів про те, чи може особа бути включена до списку виборців, оскільки зареєстроване місце проживання виборця визначено як виборча адреса цієї особи. Суд дійшов висновку, що заявники не «належали» до своїх відповідних територіальних громад у Києві, оскільки вони не мали там свого зареєстрованого місця проживання, а отже, вони не мали права голосувати на місцевих виборах цих громад. Рішення апеляційного суду були остаточними та оскарженню не підлягали.

Рішення Суду:

Суд одноголосно вирішує об'єднати заяви;

Суд одноголосно оголошує заяви прийнятними;

Суд одноголосно постановляє, що мало місце порушення статті 1 Протоколу № 12 до Конвенції;

Суд одноголосно постановляє:

(а) що держава-відповідач має виплатити кожному із заявників протягом трьох місяців з дати, коли рішення стане остаточним, відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, 4500 євро (чотири тисячі п'ятсот євро), що становить загалом 18 000 євро (вісімнадцять тисяч євро), плюс будь-який податок, який може бути стягнутий у відшкодування моральної шкоди, який має бути конвертований у валюту держави-відповідача за курсом, що застосовувався на дату розрахунку;

(б) що після закінчення вищезгаданих трьох місяців до розрахунку на зазначені вище суми нараховуватиметься простий відсоток за ставкою, що дорівнює граничній позичковій ставці Європейського центрального банку протягом періоду несплати, плюс три відсоткові пункти;

Суд одноголосно відхиляє решту вимог заявників про справедливую сатисфакцію.

Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Самсін проти України» від 14 жовтня 2021 року (Заява № 38977/19)¹⁶

Заява про порушення положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, зокрема:

Ст. 8 «Право на повагу до приватного і сімейного життя»

Обставини справи

Заявник скаржився, зокрема, на те, що його звільнення з посади судді Верховного Суду та заходи, застосовані до нього відповідно до Закону про очищення влади (люстрації), порушили його права, передбачені статтею 8 Конвенції.

Інформацію щодо подій, які призвели до ухвалення Закону про люстрацію, можна знайти у справі «Полях та інші проти України» (№ 58812/15 та 4 інші, 17 жовтня 2019 р.).

Факти справи, викладені сторонами, можна узагальнити таким чином.

Вперше заявник був призначений суддею у 1987 році. У 1995 році він був призначений до Верховного Суду, а в 2003 році це призначення було підтверджено на невизначений термін (до виходу на пенсію).

У 2005 році Асамблея суддів України обрала його до складу Вищої кваліфікаційної комісії суддів (далі – Комісія). Основною функцією Комісії є відбір кандидатів на посади судді та притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності. Заявник був головою Комісії з 2006 по 2009 роки. У вересні 2010 року заявник знову був призначений до складу комісії головою Державної судової адміністрації та обраний її головою.

11 квітня 2014 року повноваження заявника в Комісії було припинено після набрання чинності Закону про відновлення довіри до судової влади.

16 жовтня 2014 року набув чинності Закон про очищення влади (люстрацію) (далі - «ЗПЛ»).

Голова Верховного Суду визначив, що судді суду повинні були подати декларації, передбачені ЗПЛ, у період з 1 по 11 грудня 2014 року. 11 грудня 2014 року виконуючий обов'язки Голови

¹⁶ Judgment of the European Court of Human Rights in case of SAMSIN v. UKRAINE. (Application no. 38977/19). URL: <http://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-212148>

Верховного Суду поінформував Міністерство юстиції («Міністерство»), що заявник не подав цю декларацію.

13 березня 2015 року Міністерство запросило у Комісії інформацію про осіб, які були членами Комісії у 2010-2014 роках («правило одного року» ЗПЛ). Комісія надала відповідну інформацію 26 березня 2015 року, яка підтверджує, що заявник був членом комісії з 2010 по 2014 рік, тобто більше року у відповідний період.

3 та 9 вересня 2015 року Міністерство подало до Вищої ради правосуддя (далі – ВРП) заяви про звільнення заявника з посади судді згідно з ЗПЛ на тій підставі, що він не подав свою декларацію, а також через те, що відповідно до ЗПЛ до нього застосовувалося однорічне правило.

19 листопада 2015 року дисциплінарна секція ВРП рекомендувала ВРП відкрити провадження за заявами Міністерства. Ця рекомендація була заснована на звіті, підготовленому членом ВРП. В обох документах зазначено, що до заявника застосовувалася однорічна норма ЗПЛ і що він не подав необхідної декларації.

11 липня 2016 року заявник спробував піти у відставку у Верховному Суді та подав заяву про це для розгляду ВРП.

9 вересня 2016 року ВРА вирішила відкласти розгляд заяви заявника про відставку до розгляду заяв Міністерства.

У провадженні у ВРП заявник стверджував, що він не подав люстраційної декларації, оскільки при буквальному читанні ЗПЛ все, що він сказав у декларації, призведе до його звільнення. Однак заявник стверджував, що положення ЗПЛ не могли призвести до його звільнення, оскільки ЗПЛ суперечив принципам посткомуністичної люстрації, викладеним у документах Ради Європи, зокрема оскільки передбачав заходи щодо державних службовців без будь-якої оцінки їхньої індивідуальної ролі та поведінки. Заявник наголосив, що він не вчиняв жодної винної поведінки, а тому застосування до нього заходів ЗПЛ не могло служити проголошеній меті ЗПЛ, а саме протидії негативним явищам, які торкнулися державної служби за колишнього Президента України. Він також зазначив, що, у будь-якому разі,

його вже у 2014 році виключили зі складу Комісії відповідно до Закону про відновлення довіри до судової влади.

25 квітня 2017 року ВРП звільнила заявника з посади судді Верховного Суду. ВРП встановила, що до заявника застосовувалася однорічна норма ЗПЛ, і він не подав люстраційну декларацію. Згодом ВРП залишив заяву заявника про відставку без розгляду, оскільки він уже був звільнений з посади судді. Це стало причиною позбавлення заявника пільг, пов'язаних із виходом на пенсію у суді, заборону йому працювати на державній службі до кінця 2024 року та внесення його імені до загальнодоступного люстраційного реєстру.

Заявник оскаржив це рішення, повторивши ті самі аргументи, які він висунув у ВРП. Справу розглядав Касаційний адміністративний суд (далі – КАС), який засідав як суд першої інстанції.

22 березня 2018 року КАС зупинив провадження щодо апеляції заявника до винесення Конституційним Судом рішення щодо конституційності ЗПЛ (докладніше про це провадження див. Полях, цит. вище, §§ 60-70)[1], але 17 травня 2018 року Велика Палата Верховного Суду скасувала це рішення та постановила, що розгляд справи необхідно продовжити.

18 вересня 2018 року КАС задовольнив позов заявника та скасував рішення ВРП. Він встановив, що, хоча ЗПЛ застосовувався до заявника згідно з однорічним правилом Закону та оскільки заявник не подав люстраційну декларацію, рішення ВРП було непропорційним. Це сталося тому, що метою ЗПЛ було усунути певні категорії державних службовців з їхніх посад, а не покарати їх, і цієї мети можна було досягти, дозволивши заявнику піти у відставку.

Міністерство та ВРП подали апеляцію.

31 січня 2019 року Велика Палата Верховного Суду скасувала постанову ВККС та залишила в силі рішення ВРП. Велика палата погодилася з оцінкою ВККС про те, що ЗПЛ застосовувався до заявника згідно з однорічним правилом Закону та тому, що заявник не подав люстраційної декларації, але вважав, що принцип пропорційності не був порушений. У відповідних частинах рішення Великої Палати, у відповідних частинах, йдеться:

«[ВККС] дійшла висновку, що ВРП порушив принцип пропорційності, оскільки заявник мав намір усунути себе від здійснення державної влади за власним бажанням, що саме по собі і було б результатом, на який спрямована процедура люстрації. Тобто, на думку суду першої інстанції, втручання в права особи (звільнення позивача) не виправдовувало мети люстраційного процесу, тобто «балансу не досягнуто», а це висновок визнано судом достатнім для скасування постанови ВРП від 25 квітня 2017 року...

Натомість [апелянти] стверджували, що висновок суду щодо порушення конституційного права позивача на пенсію не відповідав обставинам справи, оскільки ВРП дотримувався вимог законодавства щодо цього.

Велика палата погоджується з такою позицією апелянтів і вважає за необхідне зазначити наступне.

ЗПЛ встановлює один порядок добровільного відсторонення суб'єкта люстрації від державної влади, тобто повідомляє у своїй заяві компетентні органи про те, що на нього поширюються обмеження за ЗПЛ.

Велика Палата вказує, що позивач не подав заяву, передбачену Законом. у строк, встановлений розпорядженням Голови Верховного Суду... Пізніше ця заява також не була подана.

Неподання позивачем заяви є підставою для [введення обмежень згідно із Законом], оскільки це положення законодавства є обов'язковим.

З матеріалів справи вбачається, що 11 липня 2016 року позивач подав заяву про відставку з посади судді Верховного Суду України. Тобто заява була подана після того, як ВРЮ отримала заяви від Міністерства... та розпочала їх розгляд у встановленому законом порядку.

Тому [підстави для звільнення позивача] виникли до того, як він висловив готовність піти у відставку, і тому ВРП правомірно відклала розгляд його заяви про відставку від 11 липня 2016 року до розгляду вищезазначених заяв Мін'юсту. Це не суперечило Регламенту ВРП.

Велика палата також вважає за необхідне зазначити, що правом на відставку суддя може скористатися, якщо до подання заяви про відставку він не вчинив жодних дій, які можуть виправдати його звільнення компетентними органами з інших підстав.

Причиною цього є те, що суддя, звільнений на підставі заяви про відставку, зберігає звання судді... Звання не зберігається у разі звільнення з інших підстав.

Відповідно до статті 120 Закону про судоустрій і статус суддів у редакції на відповідний момент заяву про відставку суддя подає безпосередньо до ВРП, яка протягом місяця з дня отримання цієї заяви повинна була подати заяву про звільнення у зв'язку з відставкою в орган, який призначив суддю. Однак це положення не позбавляє ВРП можливості здійснювати інші повноваження, передбачені Конституцією та законами.

Відповідно, висновок суду першої інстанції про порушення ВРП конституційного права позивача на відставку не відповідає обставинам справи та не відповідає положенням Конституції та законів України.

Велика палата також погоджується з доводами апелянтів щодо відсутності порушення ВРП принципу пропорційності при звільненні позивача відповідно до ЗПЛ та щодо законності мети, яку переслідує обмеження прав позивача з огляду на наступне.

З аналізу положень ЗПЛ та Закону про відновлення довіри до судової влади видно, що їх головною метою є впровадження в Україні процедури очищення влади, а головне – відновлення довіри громадян до влади, у тому числі до судової влади. Одним із таких заходів законодавець визначив припинення повноважень членів ВРП та Вищої кваліфікаційної комісії суддів.

З огляду на вищезазначені обставини до позивача як до члена Комісії застосовано такі заходи у зв'язку з його членством у цьому органі протягом строку, визначеного ЗПЛ.

Заходи очищення влади (люстрація) є виразом концепції демократії, здатної захищатися. Парламент несе відповідальність перед народом за створення ефективного державного апарату, здатного захищати демократію, верховенство права та гарантувати права людини. Проте принцип демократії, здатної захищатися;

враховуючи принципи моралі в законі, не дає державі жодних повноважень порушувати права людини.

Велика палата погоджується з доводами, викладеними в апеляції ВРП про те, що в цій справі мало місце втручання у право позивача обіймати посаду судді, що в контексті практики Європейського суду з прав людини є аспектом права на повагу до приватного та сімейного життя, гарантованого статтею 8 Конвенції. Однак це втручання ґрунтувалося на законодавчій вимозі і мало на меті захист прав і свобод інших осіб, а саме відновлення довіри громадян до влади загалом та судової влади зокрема. Це відповідає положенням пункту 2 статті 8 Конвенції.

Обмеження прав позивача здійснено на підставі Закону, який не визнаний Конституційним Судом України неконституційним... Той факт, що конституційність Закону перевіряється Конституційним Судом України, не може використовуватися як аргумент у цій справі для власної оцінки судом його положень на відповідність Основному Закону. Таку оцінку можна зробити лише після рішення Конституційного Суду.

Для дотримання принципу пропорційності обмеження прав має бути передбачене законодавчим актом, переслідувати легітимну мету та відповідати цій меті, тобто має бути зв'язок між результатом, який досягається обмеженням, та шкодою, яку можна завдати.

Відповідно до преамбули ЗУ цей Закон визначає правові та організаційні заходи щодо здійснення очищення влади (люстрації) та консолідації демократичних цінностей, верховенства права та прав людини в Україні.

Для досягнення цієї мети Законом запроваджено процедуру перевірки осіб, які підлягають цій перевірці, з метою перевірки їх відповідності критеріям, встановленим законом, для визначення можливості залишатися на відповідних посадах.

Таким чином, метою імплементації Закону є захист прав і свобод інших, він є законним, і таке виконання має бути корисним для забезпечення балансу між потребами демократичної держави та захистом демократії та прав людини.

У контексті цієї справи Велика палата також зазначає наступне.

Суддя повинен підтримувати високі стандарти поведінки в будь-якій діяльності, щоб забезпечити довіру суспільства до судової влади [з посиланням на Закон про судоустрій та статус суддів 2016 року].

Будучи предметом постійного громадського контролю, суддя повинен погодитися з особистими обмеженнями, які звичайним громадянином можуть вважатися обтяжливими, і робити це вільно та охоче. Зокрема, суддя повинен вести себе таким чином, що відповідає гідності судової посади [з посиланням на Бангалорські принципи].

Відповідно до [Кодексу суддівської етики] судді мають бути прикладом дотримання закону. Судді повинні намагатися поводитися так, щоб розумна, законослухняна та добре поінформована особа вважала їхню поведінку бездоганною.

Тому особа, яка має статус судді, повинна забезпечити високі стандарти поведінки у всій своїй діяльності. Першим виразом цього є непохитне дотримання вимог законодавства, у тому числі обов'язків та обмежень, покладених на суддю.

Як наслідок, неподання позивачем люстраційної декларації суперечило [Бангалорським принципам та Кодексу суддівської етики].

Велика палата, беручи до уваги вищезазначене, дослідивши сукупність доказів, оцінених під час судового розгляду, та дослідивши всі доводи сторін, вважає, що [ВРП у своєму рішенні про відвід заявника 25 квітня 2017 року та не розглядати його заяву про відставку], діяла у межах своїх повноважень та у спосіб, передбачений Конституцією та законами України, з дотриманням принципу пропорційності».

Заявник подав скаргу до Конституційного Суду, стверджуючи, що положення ЗПЛ, що застосовувалися у його справі, є неконституційними. Конституційний Суд розпочав провадження за скаргою 22 квітня 2019 року. На момент останнього звернення сторін до Суду (21 травня 2021 року) це провадження залишалось на розгляді.

Як зазначено у справі «Полях та інші», провадження щодо конституційності ЗПЛ перебуває на розгляді в Конституційному Суді з 2014 року.

Згідно з загальнодоступним люстраційним реєстром, заявник підпадає під десятирічну заборону згідно з однорічним правилом ЗПЛ.

За словами заявника, у травні 2017 року він перестав отримувати заробітну плату. Тоді його заробітна плата, яка була б врахована до допомоги при звільненні та судової пенсії, становила 41 600 гривень. Якби заявнику було дозволено звільнитися, виходячи з такого рівня заробітної плати та тривалості його судової кар'єри, він спочатку мав би право на отримання допомоги при звільненні у розмірі 37 440 грн. (близько 1 110 євро (EUR) на кінець грудня 2021 року). За його словами, починаючи з листопада 2018 року за рахунок подальшого підвищення оплати праці діючих суддів Верховного Суду, у лютому 2021 року вона мала б збільшитися до 354 713 гривень на місяць.

Фактично, у грудні 2017 року, досягнувши шістдесяти років (загального пенсійного віку для чоловіків), заявник отримав звичайну пенсію за віком у розмірі 10 740 гривень (близько 320 євро). Згодом її було збільшено, очевидно, відповідно до законодавчого підвищення мінімальної пенсії, щоб у лютому 2021 року досягти 14 809 грн.

Рішення Суду:

Суд одноголосно оголошує заяву прийнятною;

Суд одноголосно постановляє, що було порушення статті 8 Конвенції;

Суд одноголосно постановляє, що немає необхідності розглядати скаргу за статтею 14 у поєднанні зі статтею 8 Конвенції;

Суд одноголосно постановляє, що стосовно матеріальної шкоди, спричиненої виявленими порушеннями, питання справедливої сатисфакції не готове до вирішення, і, відповідно,

(а) залишає за собою це питання;

(б) пропонує Уряду та заявнику подати протягом трьох місяців з дати, коли рішення стане остаточним відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, свої письмові зауваження з цього питання та, зокрема, повідомити Суд щодо будь-якої угоди, якої вони можуть досягти;

(с) залишає за собою подальшу процедуру та делегує голові Палати повноваження встановлювати її, якщо це необхідно;

Суд одноголосно постановляє: (а) що держава-відповідач має сплатити заявнику протягом трьох місяців з дати, коли рішення стане остаточним відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, наступні суми, які мають бути конвертовані у валюту держави-відповідача за курсом, що застосовувався на дату розрахунку: (i) 5 000 (п'ять тисяч євро), плюс будь-який податок, який може стягуватися, як відшкодування моральної шкоди; (ii) 1500 євро (одна тисяча п'ятсот євро), плюс будь-який податок, який може бути стягнуто із заявника, як судові витрати; (б) що після закінчення вищезгаданих трьох місяців і до моменту розрахунку на зазначені вище суми сплачуватиметься простий відсоток у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку протягом періоду несплати плюс три відсоткові пункти;

Суд одноголосно відхиляє решту вимог заявника про справедливу сатисфакцію щодо моральної шкоди та судових витрат.

Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Лисюк та інші проти України» від 14 жовтня 2021 року (Заява № 72531/13)¹⁷

Заява про порушення положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, зокрема:

Ст. 6 «Право на справедливий суд»

Ст. 8 «Право на повагу до приватного і сімейного життя»

Обставини справи

Справа стосується скарг заявника за пунктом 1 статті 6 та статтею 8 Конвенції на те, що приховані записи його розмов були зроблені протизаконно та згодом використані як доказ у кримінальному провадженні, порушеному проти нього за хабарництво. Він також подав інші скарги щодо цих кримінальних проваджень.

Заявник, на той час керівник Державної виконавчої служби в Радомишльському районі, був засуджений за хабарництво у зв'язку

¹⁷ Judgment of the European Court of Human Rights in case of LYSYUK v. UKRAINE. (Application no. 72531/13). URL: <http://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-212137>

з двома окремими інцидентами. Основні скарги заявника у цій справі стосуються його засудження за другий інцидент, хоча його скарга на допит свідків також стосується першого епізоду. Відповідні події, викладені у рішенні суду першої інстанції, розгорталися таким чином.

У першому випадку заявник на вимогу керуючого директора компанії К., А.Р. вжив заходів, щоб запобігти продажу на аукціоні активів компанії шляхом створення документів, які неправдиво свідчать про погашення боргів компанії до проведення аукціону. В обмін на цю послугу заявник отримав хабар від А.Р. у травні 2006 року.

У другому випадку, у березні 2006 року заявник вимагав хабара від О.Л., керуючого директора компанії Р., в обмін на його допомогу в управлінні стягненням різними кредиторами заборгованості компанії Р., шляхом оцінки та продажу активів компанії у спосіб, вигідний для О.Л. Один хабар був даний у квітні 2006 р. Потім заявник попросив іншого, а в січні 2007 р. О.Л. поскаржився в поліцію. Очевидно, поліція отримала розпорядження голови Апеляційного суду Житомирської області («Апеляційний суд») про дозвіл на прослуховування телефонного зв'язку офісу заявника та надала О.Л. позначені банкноти. 24 січня 2007 року поліція зробила запис телефонної розмови між заявником та О.Л. 26 січня 2007 року заявник відвідав О.Л. у його будинку, звідки взяв позначені гроші. Зроблено відеозапис подій у будинку О.Л. Коли заявник вийшов з дому О.Л., до нього підійшла поліція, і він спробував втекти та викинути позначені гроші, але їх виявили на землі біля нього. Його заарештували.

II. Слідство та перший і другий суд

10 лютого 2007 року слідчий склав протокол про огляд аудіозапису, зробленого 24 січня, та аудіо- та відеозаписів, зроблених 26 січня 2007 року. Відповідно до протоколу:

(i) під час телефонної розмови 24 січня 2007 року заявник та О.Л. обговорював переказ грошей заявнику з незрозумілих причин, можливу зустріч та різні ділові питання. Невідомо, чи велася ця розмова на стаціонарному телефоні Державної виконавчої служби чи на іншій лінії; і

(ii) 26 січня 2007 року заявник у будинку О.Л. запропонував забезпечити захист бізнесу та активів О.Л.; згодом він отримав стопку банкнот від О.Л.

24 квітня 2007 року слідство було завершено і справу направлено до судового розгляду.

Заявник постав перед Малинським судом, а суддя З. був суддею першої інстанції.

Заявник не визнав своєї провини та відмовився давати свідчення, стверджуючи, що проти нього немає доказів, зокрема, що аудіо- та відеозаписи були отримані незаконним шляхом.

Під час судового розгляду були допитані всі відповідні свідки. Їхні свідчення були записані на аудіо.

27 листопада 2007 року суд першої інстанції визнав заявника винним; однак 19 лютого 2008 року апеляційний суд скасував це рішення та направив справу на новий розгляд до іншого судді.

Повторний розгляд розпочався суддею М. У січні 2009 року справу було передано судді Ю., оскільки призначення попереднього судді закінчилося, а в листопаді 2010 року – судді Т. через тривалу хворобу судді Ю.. Кожен новий суддя проводив поновому огляд доказів і свідків. Слухання призначалися через регулярні проміжки часу. Деякі з перерв тривали більше, ніж два місяці; наприклад:

(i) наприкінці слухання, яке відбулося 1 липня 2009 року, наступне слухання було призначено на 1 жовтня 2009 року; і

(ii) 16 травня 2011 року наступне слухання було призначено на 18 серпня 2011 року.

Усі відповідні свідки були повторно допитані суддею Ю. після того, як він доклав значних зусиль, щоб викликати їх та забезпечити їх присутність на слуханнях. Зокрема, він виніс окрему постанову на ім'я начальника обласної міліції, в якій вказав, що працівники міліції не виконали своїх обов'язків щодо притягнення до суду свідків.

Задовольняючи заяву заявника, 28 квітня 2010 року суд першої інстанції запитав у Апеляційного суду інформацію про те, чи було надано судовий дозвіл на прослуховування розмов заявника у 2006 та січні 2007 році.

5 травня 2010 року Апеляційний суд відповів, що вся інформація щодо прослуховування стаціонарного телефону підрозділу Державної виконавчої служби, керівником якого раніше був заявник, зберігалася у відповідному відділі поліції, який проводив прослуховування.

Під час повторного дослідження доказів суддею Т., коли він брав справу, були знову допитані всі відповідні свідки, за винятком тих, які зазначені в наступному пункті.

У судовому засіданні 21 лютого 2011 року О.Л. з'явився. Згідно з матеріалами, наданими Урядом, на цьому засіданні він був допитаний. Однак суд першої інстанції у своєму рішенні зазначив, що він відмовився повторити свої попередні заяви в суді і просив замість цього посилатися на його досудову заяву. Того ж дня О.Л. подав до суду заяву, в якій просив прийняти його попередні свідчення по справі та більше не викликати його. За даними Уряду, того ж дня заявник попросив суд зачитати попередні заяви організаторів аукціону К.П. та Т.М., а також колишніми підлеглими заявника І.П. та Т.Б..

На тому ж засіданні заявника було звільнено з-під варти.

III. Засудження

19 грудня 2011 року суд першої інстанції визнав заявника винним у зловживанні службовим становищем, хабарництві та підробці документів та засудив його до чотирьох років і двадцяти чотирьох днів позбавлення волі.

Щодо першого інциденту, суд першої інстанції посилався на свідчення А.Р., а також на інших свідків та документальні докази, включаючи свідчення трьох свідків, згаданих у пункті 19 вище.

Стосовно другого випадку суд першої інстанції посилався на:

(i) досудову заяву О.Л. з описом подій. Суд першої інстанції у своєму рішенні зазначив, що О.Л. з'явився на повторному розгляді справи, але відмовився давати свідчення, зазначивши, що він уже дав свої показання на досудовій стадії і що суд зачитав його досудову заяву за згодою всіх сторін;

(ii) свідчення водія О.Л., який засвідчив, що він дізнався від О.Л. що заявник вимагав хабара та відвозив О.Л. на зустрічі із заявником та бачив підготовку готівки О.Л., нібито на хабарі;

(iii) свідчення сусіда О.Л., який бачив заявника в будинку О.Л. в день його арешту;

(iv) докази свідків, які помітили маркування готівки, яка була використана для хабара, та виявлення готівки на землі поблизу місця затримання заявника, а також протоколи поліції, що задокументують це;

(v) результати судово-медичної експертизи, що показують ідентичність маркувальної речовини на готівці, на куртці заявника та на мазках з його рук;

(vi) аудіо- та відеозаписи, проведені в будинку О.Л. 26 січня 2007 року;

(vii) докази, надані колишніми підлеглими заявника (включаючи Т.Б.) про те, що заявник виявляв особисту зацікавленість у виконавчому провадженні проти О.Л. Зокрема, вони свідчили, що в січні 2007 року заявник неодноразово наказував припинити виконавче провадження щодо компанії О.Л., оскільки всі активи були передані О.Л. і що він запевнив їх, що особисто розбереться з будь-якими пов'язаними судовими спорами.

24. Щодо тверджень заявника про порушення закону слідчими органами з різних пунктів, у тому числі «незаконні відео- та аудіозаписи», суд відхилив їх, вважаючи, що вони «не підтвердилися під час судового розгляду».

IV. Апеляції

25. Заявник подав апеляцію, стверджуючи, що суд першої інстанції допустив помилку в оцінці доказів та тлумаченні національного законодавства і що цим він вчинив злочин, як і особи, які свідчили проти нього. Він детально описав, чому вважає, що це вони, а не він порушили закон. Він подав довгі матеріали без змісту чи резюме ключових моментів.

Заявник скаржився на сторінці 100 своєї апеляції (із 118 сторінок), що аудіо- та відеозаписи від 26 січня 2007 року та аудіозапис телефонної розмови від 24 січня 2007 року були проведені з порушенням національного законодавства і без дозволу суду, а тому відповідні докази є неприйнятними. Він посилався на розділ 8(2) Закону про оперативно-розшукову діяльність. Він зазначив, що, згідно з інформацією, наданою Апеляційним судом,

дозвіл було видано лише на прослуховування стаціонарного телефону підрозділу заявника в рамках Державної виконавчої служби, а не на аудіо та відеозаписи розмови 26 січня 2007 року в будинку О.Л. Відповідно, цей останній доказ був неприйнятним.

9 жовтня 2012 року апеляційний суд змінив рішення суду першої інстанції, припинивши провадження у зв'язку зі сплином позовної давності за всіма обвинуваченнями, крім хабарництва, та залишив обвинувальний вирок у частині, що стосується хабарництва в обох випадках. Апеляційний суд визнав, що доказів достатньо для підтвердження обвинувального вироку та що «органи слідства та суд першої інстанції не допустили істотних порушень кримінально-процесуального законодавства, які б виправдовували скасування обвинувального вироку».

16 травня 2013 року Вищий спеціалізований суд з цивільних і кримінальних справ відхилив касаційну скаргу заявника, в якій він наводив, по суті, ті самі аргументи в такому самому розширеному порядку, та залишив у силі рішення судів нижчої інстанції, не знайшовши жодних ознак будь-якої незаконності. Не посилаючись конкретно на записи, суд касаційної інстанції зазначив, що стверджені «порушення кримінально-процесуального законодавства, про які заявник заявляв у своїй апеляційній скарзі, не є істотними, а тому не можуть бути підставою для скасування чи зміни рішень судів нижчих інстанцій».

Рішення Суду:

Суд заявляє, одноголосно, що скарги за статтею 8 Конвенції щодо запису розмови заявника 26 січня 2007 року та за пунктом 1 статті 6 щодо визнання цього запису доказом проти заявника та про тривалість провадження, прийнятними та решту заяви непринятною;

Суд одноголосно постановляє, що було порушення статті 8 Конвенції у зв'язку з записом розмови заявника 26 січня 2007 року;

Суд постановляє шістьма голосами проти одного, що порушення пункту 1 статті 6 Конвенції не було через визнання запису розмови заявника 26 січня 2007 року як доказу проти нього;

Суд постановляє, одноголосно, що мало місце порушення пункту 1 статті 6 Конвенції через надмірну тривалість провадження у справі заявника;

Суд постановляє одногосно, (а) що держава-відповідач має сплатити заявникові протягом трьох місяців з дати, коли рішення стане остаточним відповідно до статті 44 § 2 Конвенції, 5000 євро (п'ять тисяч євро), плюс будь-який податок, який підлягає стягненню за відшкодування моральної шкоди, який має бути конвертований у валюту держави-відповідача за курсом, що застосовувався на дату розрахунку; (б) що після закінчення вищезгаданих трьох місяців і до моменту розрахунку на зазначену суму сплачуватиметься простий відсоток у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку плюс три відсоткові пункти протягом періоду несплати;

6. Відхиляє решту вимог заявника про справедливу сатисфакцію.

Відповідно до пункту 2 статті 45 Конвенції та пункту 2 правила 74 Регламенту Суду до цього рішення додається окрема думка судді Юдківської.

ЧАСТКОВО ОСОБЛИВА ДУМКА СУДДІ ЮДКІВСЬКОЇ

Я разом із колегами проголосувала за встановлення порушення статті 8 Конвенції: це питання є досить простим у цій справі.

Однак я не можу погодитися з висновком, що, незважаючи на те, що у кримінальному провадженні проти нього було використано явно неприпустимий доказ – запис розмови заявника 26 січня 2007 року, його права на справедливий суд не були порушені.

По-перше – і незалежно від конкретних обставин цієї справи – я вважаю, що так званий тест Бикова, запроваджений Великою палатою у 2009 році, слід переглянути.

Як я нещодавно стверджувала в іншій окремій думці, що «... .. Широко визнано, що сама логіка доктрини «плодів отруйного дерева» пов'язана з так званою «теорією стримування», згідно з якою можливість виключення доказів повинна знеохочувати правоохоронні органи від вдавання в майбутньому до протиправної поведінки.

Суддя виключає незаконно отримані докази з кримінального провадження, що робить безглуздим для поліції отримання доказів неправомірними засобами. Таким чином, виняткова норма зменшує

кількість порушень, скоєних правоохоронними органами під час розслідування.

Ця доктрина стримування була чітко зазначена у справі Елкінс проти Сполучених Штатів, у якій Верховний суд заявив, що визнання незаконно отриманих доказів федеральним судом пошкодило зусилля штату забезпечити дотримання Конституції. «...якщо зрозуміло, що плоди незаконного обшуку з боку державних агентів будуть неприпустимі у федеральному процесі, не може бути спонукання до підступу та ухилення». Іншими словами, виключення незаконно отриманих доказів є важливим способом усунення будь-якої мотивації до порушення закону. Таким чином захищаються права обвинувачених у майбутніх справах.

У цій же справі Верховний суд США посилався на інше обґрунтування застосування правил виключення, а саме на цілісність системи правосуддя. У ньому цитується точка зору судді Холмса, висловлена у справі Олмстед проти Сполучених Штатів: «Не можна робити різниці між державою як прокурором і державою як суддею... У державі законів існування влади буде під загрозою якщо вона не дотримується закону. Наша держава є могутнім, всюдисущим учителем. На добро чи на зло, вона своїм прикладом навчає весь народ. Злочин заразний. Якщо держава стає порушником закону, це породжує зневагу до закону; вона запрошує кожну людину стати для себе законом; це закликає до анархії. Стверджувати, що в управлінні кримінальним законом мета виправдовує засоби – заявити, що держава може вчинити злочини, щоб забезпечити засудження окремого злочинця – принесло б жахливу відплату. Проти цієї згубної доктрини цей Суд повинен рішуче виступити».

Або, як було сказано значно пізніше, «приймавши незаконно вилучені докази, судова влада стає частиною того, що, по суті, є єдиною дією держави». Зрозуміло, що суди не повинні сприйматися як такі, що прощають серйозні порушення закону – їхня легітимність має бути збережена, а їхня сувора позиція, відмова від беззаконня поліції, захищає широку громадськість. Як стверджується, мета збереження легітимності системи правосуддя може перевершити мету фактичної точності, тому що саме легітимність, а не пошук істини, є кінцевою метою процесу...»

На цьому фоні тест Бикова видається проблематичним, і я щиро підтримую думку, висловлену моїми вченими колегами, суддями Пінто де Альбукерке та Бошняком, які переконливо, на мій погляд, продемонстрували, що критерії Бикова «не піддаються легкому сприйняттю і застосовності, а отже, не дають вказівок для національних судів» і що вони закликають до «чисто казуїстичного, консеквенціалістичного та опортуністичного погляду».

Тест Бикова передбачає три критерії, які необхідно ретельно перевірити – чи була у заявника можливість оскаржити достовірність доказів та їх використання, чи є сумніви щодо достовірності та точності доказів, а також роль доказів. Однак судова практика Суду після Бикова демонструє, що лише за другим критерієм, тобто якщо обставини, за яких були отримані докази, викликають сумнів у їх достовірності, Суд у деяких виняткових випадках прийде до висновку, що докази, отримані з порушенням статті 8 призвели до порушення пункту 1 статті 6 (див. Лісіца проти Хорватії, № 20100/06, 25 лютого 2010 р., та Кобіашвілі проти Грузії, № 36416/06, 14 березня 2019 р.).

Така вузька оцінка впливу незаконного вторгнення в приватне життя на справедливість судового розгляду не служить меті зміцнення верховенства права в державах-членах і призводить до результатів, несумісних із справедливим судом як він розуміється у двадцять першому столітті. Зрештою, як блискуче сказав покійний суддя Верховного суду США Фелікс Франкфуртер, «історія свободи багато в чому була історією дотримання процесуальних гарантій».

Окрім цих загальних міркувань, я переконана, що в даному випадку навіть застосування обмежених критеріїв Бикова призведе до встановлення порушення.

Правда, як визнала більшість, що оспорювані докази не відігравали вирішальної ролі в засудженні заявника – настільки мало ймовірно, що їх виключення змінило б результат кримінального процесу щодо заявника. У світлі цього ще більш вражаючим є те, що Суд повністю проігнорував клопотання заявника з цього приводу.

Перший критерій тесту Бикова є зрозумілим – Суд повинен перевірити, «чи була надана заявнику можливість оскаржити

достовірність доказів і заперечити проти їх використання» (див. § 90 рішення у справі Бикова). «Можливість оскаржити» передбачає не тільки те, що підсудний може оскаржити використання доказів, але й те, що суд повинен дати чітку та переконливу відповідь щодо того, чому (імовірно) незаконно отриманий запис повинен залишатися частиною сукупності доказів. Оцінюючи цей критерій, у пункті 72 рішення більшість визнає, що «суди не дуже детально прокоментували аргументи заявника з цього приводу»; однак вони виправдовують цю відсутність відповіді тим, що два інших критерії Бикова – роль оскаржуваного доказу та його надійність – не створили жодної проблеми. Такий підхід руйнує всю архітектуру тесту Бикова, в якому всі три критерії є незалежними і мають бути задоволені. Зазначити, що «з огляду на... обмежену роль відповідних доказів у справі проти заявника, нездатність національних судів прокоментувати це конкретне питання в деталях сама по собі недостатня, щоб зробити провадження в цілому несправедливим» просто означає вилучення одного критерію з тесту Бикова на основі того, що два інші критерії є достатніми.

Подальше посилення на «масу повторюваних і часто невідповідних аргументів з інших питань» заявника викликає ще більше занепокоєння. По-перше, сам факт, що апеляція заявника мала 118 сторінок, без укавання змісту, не робить його поведінку образливою чи іншим чином невідповідною по відношенню до національних судових органів. По-друге, тест Бикова не обумовлює можливість оскаржувати використання спірних доказів від конкретної процесуальної поведінки або від кількості інших скарг, які підсудний може захотіти подати, коли йдеться про його долю, а також тривалість кримінального провадження, особливо такого тривалого, як у цій справі – можуть бути порушені через низку процесуальних недоліків.

Примітно, що більшість посилалася на інше нещодавнє рішення Суду (Берлізев проти України, № 43571/12, 8 липня 2021 року), в якому відповідну скаргу було визнано явно необґрунтованою за протилежних обставин: на відміну від заявника в цій справі, п. Берлізев не зміг подати заяву про виключення в суді першої та другої інстанції. «З огляду на... наявні процесуальні гарантії, якими заявник не скористався послідовним чином», Суд

«не зміг дійти висновку, що загальна справедливість кримінального провадження проти нього була порушена». У справі «Светина проти Словенії» (№ 38059/13, 22 травня 2018 року) не було встановлено жодного порушення прав заявника на справедливий суд через використання незаконно отриманих доказів, оскільки, зокрема, «його аргументи розглядалися національними судами і були відхилені в належним чином обґрунтованих рішеннях». Навпаки, у справі Кобіашвілі Суд встановив порушення пункту 1 статті 6, оскільки сумніви щодо достовірності доказів були поєднані з «неналежним судовим розглядом як до, так і під час судового розгляду, включаючи неспроможність національних судів достатньою мірою розглянути твердження заявника про те, що наркотики не належали йому».

На мій погляд, ця справа набагато ближча до Кобіашвілі, оскільки національні судові органи не надали нічого «обґрунтованого» для вирішення спірної претензії заявника про визнання як доказу запису розмови в будинку О.Л.

Використовувати незаконно отримані докази для забезпечення засудження означає примножувати протиправність. Обидва аргументи, що лежать в основі правила виключення для доказів, отриманих з порушенням права, передбаченого Конвенцією, – відволікання поліції від протиправної поведінки та добросовісності судді – вимагають, якщо «отруєні» докази не виключені, суд першої інстанції зобов'язаний переконливо пояснити причину.

Оскільки цього не було зроблено у цій справі, я проголосувала за порушення пункту 1 статті 6 Конвенції через визнання запису розмови заявника як доказу проти нього.

IV. РОЗВИТОК ДОКТРИНИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРАВА

Європейська освіта наступного десятиліття: концептуальні орієнтири правового регулювання

Бачення пріоритетних напрямів розвитку освіти протягом 2020-х років, яке обговорювалося під час Четвертого Європейського освітнього саміту (9 грудня 2021 р.)¹⁸, потребує уваги українського суспільства не лише з урахуванням зовнішньополітичного курсу нашої країни. У ХХІ столітті головний засіб збільшення продуктивності становить удосконалення не стільки засобів праці, скільки творчих здібностей, інтелектуального потенціалу людини¹⁹. Чим складнішим стає світ, тим креативнішими ми маємо бути, щоб відповісти на його виклики. Незважаючи на те, що рецепт успіху в сучасних умовах дещо змінився, система освіти не завжди оперативна на це реагувала через внесення відповідних коректив до методології навчання. Відтак, будь-який міжнародний форум з питань освіти становить інтерес в контексті пошуку складних відповідей на складні запитання щодо місця освіти у соціально-економічному розвитку людства протягом наступних десятиліть, сучасної оптимальної освітньої концепції тощо. Ідеї, що пропонуються учасниками подібних заходів, на нашу думку, потребують ретельного обговорення на національному рівні, а за умови визнання доцільності їхньої реалізації в Україні слід підготувати та ухвалити відповідні правові акти концептуального характеру.

З урахуванням викладеного вище, вважаємо доречним стислий огляд порядку денного цього річного Європейського освітнього саміту, який є флагманською щорічною подією в ЄС та формує

¹⁸ Fourth European Education Summit: The Next Decade of European Education. 9 December 2021. URL: <https://education.ec.europa.eu/event/fourth-european-education-summit-the-next-decade-of-european-education>. Доступ: 27.12.2021.

¹⁹ Про роль освіти у ХХІ столітті див. наприклад: Education for the twenty-first century: issues and prospects. Contributions to the work of the International Commission on Education for the Twenty-first Century, chaired by Jacques Delors. Education on the Move UNESCO Publishing. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000114766>. Доступ: 21.12.2021. EDUCATION IN THE 21ST CENTURY. URL: <https://thinkstrategicforschools.com/education-21st-century/>. Доступ: 21.12.2021. Олександр Тертичний. Фукуяма помилився: «кінець історії» відсувають українські дослідники. 4 квітня 2003 р. URL: https://zn.ua/ukr/science/fukuyama_pomilivsy_a_kinets_istoriyi_vidsuvayut_ukrayinski_doslidniki.html. Доступ: 21.12.2021.

спільне бачення перспектив розвитку системи освіти. Учасники саміту розглядали такі питання:

- Як можна покращити систему освіти на благо всіх?
- Як зробити освіту інклюзивнішою та справедливішою – від дошкільної до вищої і навчання дорослих?
- Як можна покращити стан вчителів та учнів?
- Як «розумні» інвестиції можуть сприяти підвищенню якості освіти?
- Що можна зробити для прискорення «зелених» та «цифрових» трансформацій у сфері освіти?²⁰

Так, обговорювалась Європейська стратегія для університетів, яку наразі формує Європейська Комісія у співпраці зі спільнотами освітян, науковців, і у взаємодії з інституціями держав-членів ЄС, та яку передбачається ухвалити у січні 2022 р.

Предметом обговорення були також стратегії підтримки психологічного благополуччя дітей та молоді, зокрема зі знедолених та маргінальних верств, і покращення їхніх шансів на успіх у школі та в подальшому житті, а також стратегії підвищення добробуту студентів та вчителів. Без зазначеного не є можливою інклюзивна освіта й досягнення кращих результатів у навчальному процесі. Крім цього, учасниками саміту було акцентовано на потребі збільшення інвестицій в освіту та висловлено міркування про стратегічні напрями майбутніх реформ щодо розвитку інклюзивної освіти.

Особливу увагу було приділено стратегії успішної трансформації цифрової освіти, яку викладено у Плані дій щодо цифрової освіти (2021-2027)/Digital Education Action Plan (2021-2027)²¹. Так, пропонувалися механізми її оптимальної реалізації в державах-членах ЄС з урахуванням, за можливості, регіонального та місцевого виміру. Серед відповідних ключових питань було визначено, зокрема забезпечення шляхів подолання прогалів у доступності цифрового обладнання в школах та покращення цифрової підготовки вчителів. Під час заходу було повідомлено про

²⁰ Там само.

²¹ Digital Education Action Plan (2021-2027). URL: <https://www.gcedclearinghouse.org/resources/digital-education-action-plan-2021-2027-resetting-education-and-training-digital-age>. 28.12.2021.

те, що до кінця 2022 р. Європейською Комісією планується підготувати дві пропозиції щодо факторів, які сприяють успішній цифровій освіті, та щодо покращення методології формування цифрових навичок.

Система освіти розглядалася і в глобальному контексті: основні світові пріоритети державної освітньої політики та способи вирішення проблем у цій сфері; найефективніші механізми співпраці щодо подолання викликів у системі освіти тощо. З огляду на те, що COVID-19 виявила певні недоліки освітнього сектору у державах-членах ЄС, було задекларовано мету побудови стійких та інклюзивних систем освіти, що зможуть протистояти надзвичайним ситуаціям, наприклад пандемії.

Дискусія про можливі тенденції та розвиток освіти ґрунтувалася на баченні освіти як сфери, що орієнтується на майбутнє, та з урахуванням «мегатенденцій», які ймовірно вплинуть на усі елементи навчального процесу, зокрема навчальні програми. Йдеться про зміни клімату, демографічні фактори, напрями розвитку світової економіки.

Права людини у цифрову епоху: нові можливості & нові виклики

Доктрина прав людини не є концептуально-застиглою, про що свідчать, наприклад дискусії щодо її універсальності²². Крім цього, сучасні глобальні тренди міжнародних відносин, а також пандемія COVID-19 зумовлюють потребу подальшого удосконалення практик реалізації усіх груп прав людини.

Так, у «Стратегії посилення застосування Хартії основних прав Європейського Союзу», яку наприкінці 2020 р. запропоновано Європейською Комісією, акцентовано на необхідності цілеспрямованих зусиль для забезпечення захисту прав і свобод людини та громадянина з таких напрямів: права жертв та доступ до правосуддя, рівність та залучення, антирасизм і плюралізм, соціальні права та інклюзивність освіти, економічні права, права громадян ЄС та права дитини²³. Задля посилення правозастосовної

²² Makau wa Mutua. The Ideology of Human Rights. URL: https://digitalcommons.law.buffalo.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1571&context=journal_articles. Доступ: 16.12.2021.

²³ COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS Strategy to strengthen the application of the Charter of Fundamental Rights in the EU. COM/2020/711.

ефективності Хартії основних прав Європейського Союзу (далі – Хартія) визначено чотири напрями, на яких заплановано зосередити увагу:

- забезпечення ефективного застосування Хартії державами-членами
- розширення прав і можливостей організацій громадянського суспільства, правозахисників і суддів
- сприяння використанню інституціями ЄС у своїй діяльності Хартії як основного орієнтира
- посилення обізнаності людей про свої права, які закріплено Хартією²⁴.

Цього року вперше реалізовано новий підхід до моніторингу застосування Хартії. З 2021 року у відповідних щорічних звітах Європейської Комісії, по-перше, ретельніше аналізуватиметься досвід держав-членів щодо реалізації Хартії через імплементацію її положень у національне законодавство та його застосування, по-друге, зосереджуватимуться на певній стратегічно важливій сфері суспільних відносин, що регулюється законодавством Європейського Союзу.

Так, у звіті за 2021 рік визначено *п'ять ключових викликів щодо захисту прав людини у період цифрової трансформації суспільства*. Це:

- проблеми онлайн-модерації, зокрема, протидії поширенню в Інтернеті незаконного контенту, який становить загрозу демократичним засадам онлайн-дискурсу та підважує низку основних прав людини
- захист прав людини в умовах все ширшого використання штучного інтелекту, що передбачає належну перевірку систем штучного інтелекту, які становлять високий ризик порушення основних прав людини
- подолання цифрового розриву, який зумовлено ускладненням на тлі пандемії COVID-19 доступу державних онлайн-послуг для тих осіб, що не мають потрібних знань, навичок та обладнання

URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52020DC0711&qid=1608047356199>
Доступ: 20.12.2021.

²⁴ Там само.

- захист осіб, що здійснюють трудову діяльність через цифрові платформи, які з одного боку, створюють нові економічні можливості/перспективи для працівників, підприємців та споживачів, а з іншого – ігнорують чинне трудове та соціальне законодавство у частині захисту прав працівників

- контроль/моніторинг цифрового спостереження, яке може бути як законним, зокрема для забезпечення безпеки та боротьби зі злочинністю, так й незаконним²⁵.

Варто зазначити, спроби удосконалення практичного застосування доктрини прав людини в ЄС становлять один з проявів рефлексії на глобальний процес цифрової трансформації, позитивні перспективи та виклики якої широко дискутуються вже протягом декількох років науковцями, представниками різних галузей економіки тощо²⁶.

²⁵ 2021 annual report on the application of the Charter of fundamental rights. URL: https://ec.europa.eu/info/files/2021-annual-report-application-charter-fundamental-rights_en. Доступ:17.12.2021. Annual report lays out the challenges of protecting fundamental rights in the digital age. 10 December 2021. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_6699 . Доступ:17.12.2021.

²⁶ Див. наприклад: Nguyen Hai, Thanh, Van, Quang, Tuyet, Mai. Digital Transformation: Opportunities and Challenges for Leaders in the Emerging Countries in Response to Covid-19 Pandemic. Emerging Science Journal. URL: https://www.researchgate.net/publication/351971375_Digital_Transformation_Opportunities_and_Challenges_for_Leaders_in_the_Emerging_Countries_in_Response_to_Covid-19_Pandemic/citation/download. Доступ:22.12.2021. The challenges and opportunities of digital transformation. URL: <https://washingtontechnology.com/2021/04/the-challenges-and-opportunities-of-digital-transformation/342705/>. Доступ:22.12.2021.

РЕФЕРАТИВНИЙ ОГЛЯД ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРАВА

Жовтень – грудень 2021 р.

Редакційна колегія серії:

Гріненко О. О.

Випуск підготували:

Кондратова А. М.,
Телькінєна Т. Е., Юрченко С. М.

Відповідальна за випуск:

Кондратова А. М.

Формат 60x90/16. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 3,07. Обл.–вид. арк. 4,01.

Оригінал–макет підготовлено в
Інституті законодавства Верховної Ради України
04053, м. Київ, пров. Несторівський, 4.